

TALİP APAYDIN'IN ROMANLARINDA DİN (İSLAM) ALGISI*

Doç. Dr. Bedia KOÇAKOĞLU
Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
b.kocakoglu@hotmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-7450-2263>

Nesrin ÇALIK
Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı ABD Yüksek Lisans Öğrencisi
nshrncik.54@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-5348-4860>

Öz

İlk insandan bu yana inanç, toplumları şekillendiren etmenlerden biridir. İnsanı ve medeniyeti yaşatan en önemli unsurlardan biri niteliğindeki edebiyat da din ile ilişki içerisinde olmuştur. Müslüman ilk Türk devleti Karahanlılardan beri Türk inanç sistemi ağırlıklı olarak İslam'dır. Türk edebiyatına bakıldığında zaman sanatçıların eserlerinde bir şekilde İslam'a yer verdikleri, bazen sanatı bir enstrüman gibi kullanıp toplumun din algısını dönüştürmeye çalıştıkları bazen de dinî unsurları sanat eserinin bir malzemesi olarak kullandıkları görülür. Edebiyatımızın toplumcu-gerçekçi yazarlarından biri olan Talip Apaydın; köyde büyümesi, köy enstitülü bir öğretmen olması sebebiyle sosyal hayata tanıklık etmiştir. Özellikle romanlarında toplumun çeşitli değerlerini yansıtarak onlara ayna tutmaya çalışmıştır. Bu açıdan onun romanlarında din algısına bakmak köy enstitülü bir yazar olarak sanatçının toplumun dinî yapısını nasıl değerlendirdiğini görmek açısından önemlidir. Bununla beraber, aydınlanmacı ve epistemolojik yaklaşımın dikkat çektiği Apaydın romanlarının, ontolojik bir zıtlık yaratması adına dinî değerlere nasıl baktığı dikkate değer bir husustur.

Anahtar Kelimeler: Talip Apaydın, Cumhuriyet Dönemi, din algısı, roman.

* Bu çalışma, TÜBİTAK tarafından 1919B011501833 nolu proje kapsamında desteklenmiştir.

PERCEPTION OF RELIGION (ISLAMIC PERCEPTION) IN TALIP APAYDIN'S NOVELS

Abstract

Since the early ages of human, religion is one of the factors that shapes societies. Literature which is one of the most important component that conserves the human and the civilization has also been in contact with religion. Since the first Muslim Turkish state Karakhanids, Turkish belief system predominantly has been the Islam. When Turkish literature is examined, it is seen that artists include Islam in their works of art one way or another, sometimes they use art as an instrument and try to transform the sense of religion of the society and sometimes they use religious elements as a material of their work of art. Talip Apaydın, one of the socialist-realistic authors of our literature was acquainted with the social life as he grew up in the village and used to teach at a village institute. Especially in his novels, he tried to mirror the society by reflecting the various values of them and sometimes he used his novels as a tool to adopt his own thoughts to society. In this respect, it is important to look at the religious perception in his novels to comprehend how he evaluates the religious structure of the society as a village institute writer. In addition to this, in Talip Apaydın example, the manner of approaching of the artists and their relevance to the religion perception in line with the policy of the Republican period novel will be presented. Moreover, it is remarkable to see how Apaydın's novels which emphasize the enlightened and epistemological approach consider religious values by creating an ontological contrast.

Keywords: Talip Apaydın, Republican period, religion perception, novel.

GİRİŞ

Cumhuriyet döneminin önde gelen toplumcu-gerçekçi yazarlarından biri olan Talip Apaydın, Ankara'nın uzak bir köşesindeki Ömerler Köyü'nde, 1926 yılında dünyaya gelmiştir. Çocukluğunu, Kapılı Köyü başta olmak üzere eğitimi nedeniyle; Eskişehir, Ankara gibi şehirlerde geçirmiştir. Eğitim hayatının sona ermesinin ardından öğretmen olarak Kars, Alamus, Turhal, Amasya, Ankara gibi pek çok şehir ve ilçede görev yapmıştır. 1965 yılında TÖS'ün kuruluşunu gerçekleştiren gruba dahil olmuş, 1966 yılında açığa alınmasının ardından TÖS'ün verdiği misyon ile Anadolu'nun çoğu yerini gezme fırsatı bulmuştur.

Enstitülü yazarlar, edebiyatımızda genel olarak, köy sorunlarını bilen, halkının aydınlanmasını ve köylünün "çağdaş uygarlık düzeyini" yakalamasını isteyen, bunun için iktidar sahiplerine karşı savaş veren iyi niyetli, inançlı, Cumhuriyetçi "köy çocuklarının" oluşturduğu bir edebiyatçı grup olarak nitelendirilmiştir. Ancak köylüyü çağdaş hale getirme gayreti zaman zaman onu kendi öz değerlerinden koparmaya da zorlamıştır. Talip Apaydın da bu açıdan Anadolu'nun en katı köy gerçeklerini sanatına taşımış, gözlemlerini toplumcu-gerçekçi edebiyat çerçevesinde ortaya koymuştur.

Yazdığı tüm eserlerde, "sanatçı köyü ve köylüyü vermeli" (Özkırımlı 1983: 116) ilkesine bağlı kalan Apaydın'da ilk yazma eğilimi Çifteler Köy Enstitüsü'nde başlamış, ardından bu istek, bilinçli bir yazma eğilimine dönüşümünü Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nde tamamlamıştır.

İlk şiir ve hikâyelerini, *Köy Enstitüleri Dergisi'*nde 1945-1946 yıllarında Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nde öğrenciyken yayımlamıştır. Daha sonra sırasıyla *Yücel* (Mayıs 1946), *Varlık* (Mart 1947), *Edebiyat Dünyası* (1948-1949), *Fikirler* (İzmir, 1948-1950), *Yeditepe* (Kasım 1952), *Sanat Emegi, Yeni Ufuklar* (1952) ve *İmece* dergilerinde eserleri okuyucuyla buluşmuştur (TDEA 2002: 408).

İlk kitabı, 1952 yılında, şiirlerinin yanı sıra yazdığı köy notlarını da bir araya getirdiği, *Bozkırda Günler'dir* (Köksal 1969: 72). 1957'den sonra roman türüne yönelen Apaydın, 600 liraya aldığı küçük daktilo makinesiyle *Sarı Traktör* (1958), *Yarbükü* (1959) ve *Emmioğlu*'nu (1961) Turhal'daki öğretmenlik döneminde kaleme alır. Kitaplarından bazıları Macarca, Rusça ve İspanyolcaya çevrilmiştir.

Toplumcu edebiyatın sayılı kişilerinden olan sanatçı, bu yaklaşım hakkında "İnsan sevgisini geliştiren, insanı insana yaklaştıran, insancıl bir dünya görüşünü taşıyıp yayan bir edebiyattır." der (Binyazar 1969: 11). Apaydın, toplum sorunlarına yalın ve doğal bir anlatımla eğilmiş ve yazılarında özellikle 'köpüklü sözler' den kaçınmıştır. Eserlerinde köy insanının yaşamını, aslında dramını işlemiştir.

1975 yılında TRT'nin yazın ödülleri yarışmasına katılmasıyla birlikte *Yapılar Yapılırken* ve *Otobüs Yarışı* adlı radyo oyunları başarı ödülleri almıştır. 1971 yazında eşi Halise Sarıkaya ile birlikte Bahçelievler Ortaokulu'nda göreve başlamışlardır. 1976 yazında emekliye ayrılan yazar, 1978'de Ecevit hükümetinde bakanlık müşaviri olarak görev almıştır.

Su, Güneş ve Deniz adlarında 3 çocuğu bulunan Apaydın, baş dönmesi şikâyetiyle kaldırıldığı Hacettepe Tıp Fakültesi'nde iki ay süreyle tedavi görmesinin ardından 28 Eylül 2014'te, 88 yaşındayken hayatını yitirir.

Talip Apaydın özellikle sanat yaşamında toplumu önceleyen tutumuyla dikkati çeker. Toplumcu-gerçekçi çizgisinden dolayı sosyal hayata yer veren romanlarında toplumu ilgilendiren her türlü değeri görmek mümkündür. Bu açıdan özellikle Cumhuriyet döneminde yeniden yapılandırılmak istenen Türk toplumu, hâlihazırdaki biçimi ve gelecekte olması arzu edilen şekliyle sanatçının romanlarında görülür.

Apaydın'ın romanlarında dikkati çeken toplumu önceleme tutumu ve buna koşut ilerleyen çeşitli enstrümanları dönüştürme yaklaşımı aslında modernizm ve postmodernizmin konusu olarak dikkati çeker. Toplumlara etkileme ve yönlendirmede en değerli unsurlardan biri olan din algısı da bu bağlamda ele alınması gereken önemli bir husustur.

Bir biçimde sekülerleşmeyi de beraberinde getiren bu modern evre çoğulculuğun bir üretim, tedavül ve tüketim dengesi içinde oldukça yumuşak bir sistemde hareket etmesini sağlamaktadır. Bu kaygan ve yavaş geçişle ortaya çıkan sekülerizm de bildiğimiz manada dinin iddialarının rasyonel bir bakış açısı ile geriletilmesi ya da yanlılığının ortaya konulması şeklinde değildir. Aksine tüketim kültürü, gündelik hayatın içine o kadar yerleşir ve sıradanlaşır ki bunun içine dini inançların gerekleri de girer ve zamanla insan bir dine inanmanın gereksizliğine bile hükmedebilir.

“Bourdieu’nun habitus dediği, bir dinin kendini tecessüm ettirdiği gündelik yaşam pratiklerinin, postmodern toplumun keşmekeşinde insanlar arasında bir ortak duygu ve algı tesis edecek kadar tutunma şansının artık bulunmamasından dolayı, bir dine, sorulduğunda inanıldığı söylene bile bunun ciddi bir karşılığı bulunmamaktadır.” (Topçuoğlu-Aktay 1999: 21).

Bu açıdan aslında modern ve popüler dünya, özellikle küreselleşme ile yaygınlaşarak, dinsel dünyadan daha çok ön plana çıkarak bir ateist fikir hareketinden daha fazla dinin bozulmasında etkili olmaktadır. Dinin sekülerleşmesi bu bağlamda popüler kültür, teknoloji, modernizm ve postmodernizmle doğru orantılı görünmektedir.

Modernizmin hemen her alanda kendini hissettirdiği bu dönemde roman, toplumu dönüştürmenin bir enstrümanı olarak değerlendirilmiştir. Bu önemli araç da özellikle din algısının yenilenmesi ve modernize edilmesi adına kullanılmıştır. Bu sebeple sıklıkla yerleşik din düzeni olumsuzlanmış, ilim-din çatışması vurgulanmış, her türlü dinî sembol, yerini daha Batılı imgelere bırakmıştır. Bu açıdan bir köy enstitülü yazar olarak Talip Apaydın’ın romanları oldukça dikkate değerdir. Aşağıda Apaydın romanlarında İslam dinine bakış çeşitli başlıklar çerçevesinde yorumlanmaya çalışılacaktır:

TALİP APAYDIN’IN ROMANLARINDA DİN (İSLAM) ALGISI

Apaydın’ın ele aldığımız romanlarında toplumcu gerçekçi bir yazar olmasıyla da ilintili olarak köy hayatını ve köy enstitülerini çokça işlediği görülür. Özellikle köy ona göre merkeze kıyasla daha içe dönük olması yönüyle inançlarına bağlıdır. Bu düşkünlük köylünün gerçekleri görmesine engeldir. Onları bağınaz, tutucu ve bilime uzak hale getiren din algısı, sanatçının eserlerinden sıklıkla vurgulanır. Bütünlüklü olarak İslam dinine dair pek çok unsurun yer aldığı Apaydın romanları aşağıdaki başlıklar çerçevesinde irdelenebilir:

1. İmanî Esaslar

Âdemoğlu beden ve ruh yapısıyla bir bütündür. Onun ruh dünyasının en belirgin özelliği de bir varlığa inanmaktır. Yeryüzü yaratılıp ilk insan yaratıldığı andan itibaren var olan bütün medeniyetlerde inanma ihtiyacı toplu bir zorunluluk olarak dikkati çekmiştir. Bu hususu, insanlığın kültür, sanat, gelenek ve yaşayış biçimlerinde görmek mümkündür. İnanan kişi, bu dünyada yalnız olmadığını bilmekte, onu duyan, gören, ona “Şah damarından daha yakın.” (Kaf 50/16) (Altuntaş-Şahin 2011: 575) ve zor durumda kaldığında yardım eden bir varlığın olduğunu hissetmektedir.

Öte yandan bir yaratıcıya inanmanın zor zamanların bir sonucu olarak ortaya çıktığını söylemek her zaman doğru değildir (Aydın 2009: 88-89). İnsanın ruh dünyasını arındırması ve olaylar karşısında kendini koruyacak bir aidiyet duygusuna sahip olması açısından da inanmak önemli bir unsurdur. Bu bağlamda dinin, toplumu ve lokalde insanı düzenleyici bir unsur olarak karşımıza çıkması muhtemeldir.

Taşrayı romanlarına konu eden sanatçıların çizdiği kahramanların sıklıkla Müslüman kimlikleri ön planda tutulmuştur. Cumhuriyet döneminde özellikle uluslaşma süreci romanlarına bakıldığında bu kimlik üzerinden milliyetçi bir söylem geliştirildiği ve dinin bu söyleme zarar verdiği vurgusu dikkati çeker. Talip Apaydın da romanlarında sıklıkla henüz aydınlanmamış, tarım ve hayvancılıkla uğraşan, eğitimsiz, taşralı aileleri konu edinir. Bunların da inanması ve hemen her işlerinde Allah’ı, dini ve kitabı dillerinden düşürmemesi kaçınılmazdır.

Genel olarak bakıldığında sanatçının yaklaşımına göre köylü her şeyin sebebini Allah'tan bilmekte, kötü de iyi de ancak ondan gelmektedir. Şu durumda bir şey yapmaya da gerek yoktur. Köylünün takdire boyun eğerek yan gelip yatması, "bu Allah işidir" diye bahanelere sığınması İslam dininin insanı rehavete iten tarafı olarak değerlendirilmektedir. Bu durum da Anadolu'yu cehalete ve tembelliğe bağlı olarak geri kalmışlığa mahkûm eden önemli bir etkidir.

"Allah'ın sana verdiği (servet ve zenginlik gibi) şeylerde ahiret yurdunu ara. (Onları insanların yararına harcayarak ahrette seni mutlu kılacak mükâfati elde etmeğe çalış). Dünyadan da nasibini unutma" (Kasas 28/77) (Altuntaş-Şahin 2011: 433) ayetinden de hareketle İslam dininde geçimini sağlamak için helal kazanç elde ederek çalışmak mühim bir konudur. Tembellikse toplum tarafından hoş görülmez hatta Allah'ın tembel insanları sevmemesi inancı hâkimdir.

Bu konu hakkında *Toz Duman içinde'* de şöyle bir sahne dikkati çeker. Memurlar Tacım Köyü'ne vergi toplamaya geldikleri zaman fazla tarla ekemediklerini söyleyen köylülere: " -Hangi gücünüz? Ulen hınzırlar, huyunuz ağlamak. İşi tembelliğe vurursunuz, sonra da ağlarsınız. Allah tembeli sevmeyi oğlum. Siz çalışırsanız, çok eker kaldırırsanız, devlet de güçlü olur." (Apaydın 2000b: 26)¹ diyerek karşılık verir. Bu sözü ciddiye alan saf köylüler o gece Kuvayı Milliye'nin ilk adımlarının atıldığı toplantıya Molla Mahmut önderliğinde birer kucak odunla giderler. Zira Allah boş duranı sevmez (TDİ, s. 334). Bu hareket göstermektedir ki köylü, tembellik etmeyin sözünü bile yanlış anlamıştır.

Sevap ve günah, kitabî dinlerde insanları cennet veya cehenneme taşıyacağına inanılan kavramlardır. *Toz Duman İçinde* adlı romanda, Ziver Hoca'nın cennete dair tasavvuru ve cennete girişin şartlarını beyan ettiği bölümler oldukça dikkat çekicidir:

"-Düş kurdum sakalını sevdiğim. Zati hep böyle yaparım. Kendimi oradaymış gibi düşünürüm. Hurma bahçelerinde dolaşırım. Huri kızları billur bardaklarla soğuk şerbetler sunarlar, alır içerim. İki yanıma otururlar. Çıplak kollarıyla boynuma sarılırlar. Sakalımı okşarlar...

...

-Beni aralarına alıp yıkarlar. Mis gibi kokulu sabunlarla bedenimi ovarlar. Dünya güzeli huri kızları, düşün! Ak kızlar, kara kızlar, sarı kızlar. Her cinsi var. Boynumun kökü ağrıyor ya, aha şuram. Pamuk gibi yumuşak elleriyle oramı ova ova iyi ederler.

Kadir ağa ağzını açmış, sakalını iki yana sallıya sallaya dinliyordu. Zevkten dört köşe olmuştu.

-Ee Ziver Hoca, dedi, daha daha?

-Anlatmakla biter mi hey kardaşım? Cennet demişler buna, dert yok, kavga yok. Ye iç, yat eğlen. Gez istediğin gibi. On yıl, yirmi yıl, yüz yıl, bin yıl... Ölüm yok, hastalık yok.

-Vay bee, ne güzel!

-Ağaçlarda bülbüller şakır. Çeşmelerden şerbetler akar. Serin rüzgârlar püfür püfür eser. Her öğün türlü yemekler serilir ortaya. Etler, sebzeler, meyveler. Hiç görülmemiş, tadılmamış yiyecekler...

Kadir ağa heyecanlanmıştı, dizine vurdu.

-Ulen ne güzel anlatıyorsun be? Gene mest ettin beni.

-Ben anlatmıyorum sakalını sevdiğim, kitap yazıyor. İş oraya bir gidebilmekte.

-Gideriz be Ziver Hoca. Şu köyde senle benden başka kim var dini bütün? Orucumuzu tutarız, namazımızı kılarız, zekâtımızı veririz. Daha ne yapalım ha? Bir de hacca gittik mi, sağlam cennetliğim canım. Öyle değil mi?" (TDİ, s. 43-44)

Cinsel bir algıyla bezenmiş olan cennet tasavvuru yanında sadece İslam dininin emrettiği şekilde ibadetlerini yerine getiren kişilerin cennetle ödüllendirileceği durumu bu diyalogun en önemli vurgusudur. Bu söylenenlerin bir hoca ve hacca giden bir kişi tarafından dile getirilmesi,

¹ *Toz Duman İçinde* adlı eserden bundan sonra yapılacak olan alıntılarda yalnızca TDİ kısaltması ve sayfa numarası kullanılacaktır.

amaçlanan cennetin cinsellikle bağdaştırılması ve bu açıdan *Kur'an-ı Kerim*'in tanık olarak gösterilmesi, geleneksel din algısı bağlamında olumsuz çağrışımlara neden olmaktadır.

Apaydın'ın ortaya koyduğu eserlerinde dikkat çeken bir diğer husus ise *Kur'an-ı Kerim*'dir. *Kur'an-ı Kerim*, Hz. Muhammed aracılığıyla tüm insanlığa indirilmiş İslam dininin kutsal kitabıdır. Romanlarda yaygın olarak *Kur'an* hocalar, imamlar ya da hafızlar tarafından okunur. Halk Müslüman olmasına rağmen *Kur'an* okumaz. Okuyanları dinlerken de mecburiyetten, biraz sıkılarak biraz da okuyanlara kızarak dinler.

Yarbükü romanında Şeyh Ahmet'in *Kur'an* okuması yazar tarafından halkın gözüyle şöyle tasvir edilir: “*Şeyh Ahmet, uzun uzun namaz kıldı. Selamı verip, iki tarafa bakındıktan sonra, duruşunu hiç bozmadan başladı bu sefer de ezberden Kur'an okumaya. Sesini gittikçe yükseltti, biraz sonra avazı çıktığı kadar bağırılmaya başladı. Ezgiyi bir titretiyor, bir uzatıyordu. Başlayınca kolay kolay susmazdı gayri.*” (Apaydın 2008b: 105).²

Define'de Yirik Habip ve *Toz Duman İçinde* 'de Molla Mahmut, *Kur'an* okurken sanki metamorfoz geçiriyorlarmış gibi aksettirilmiştir:

“Yirik Habip başına kara takkesini geçirip kitaba eğildi. Bir iki kere boşa sallandı. Sonra, 'Eûzü'yyü çekip okumaya başladı. Sesi, Veli Hoca'nınkinden daha inceydi. Okumaya başlayınca yüzü değişti. Avutları çöktü, yüzü inceldi. Gırtlığı şişti. Bambaşka bir adam oldu.

Kendini vere vere okuyordu. Sesi tekkenin duvarlarında yankılanıyordu.” (Apaydın 2008a: 61)³

“Molla Mahmut hemen diz çöktü. Okumaya başladı. Kara takkesini giymişti. Okurken bambaşka bir insana benziyordu. Gözlerini yummuştu. Sallanarak, kendini vererek okuyordu.” (TDİ, s. 113)

Burada Molla Mahmut ve Yirik Habip adlı karakterlerin *Kur'an-ı Kerim* okurken takındıkları hal, bambaşka bir dünyaya girerek seslerini ve biçimlerini değiştirerek okuduklarının etkisini artırma çabalarını imlemektedir. Üstelik kahramanların *Kur'an* okurken kullandıkları takkelerin hepsinin siyah olması da önemlidir. Zira Anadolu'da sıklıkla tercih edilen takke rengi beyaz iken yazarın siyahı kullanması, okurda olumsuz bir bakış uyandırması adına dikkate değerdir. Hocaların *Kur'an*'ı avazı çıktığı kadar bağırarak ve sallanarak okumalarının, halkın dinlerken negatif etkilendiğini gösterir cümlelerle aktarılması algı açısından olumsuzlar bir tavır olarak izah edilebilir.

Talip Apaydın'ın romanlarında karakterlerin batıl inançlara da yatkın oldukları gözlemlenmektedir. İnsanlar, herhangi bir gerekçe ile yapılan uygulamaların olumlu sonuç vermesi ile onun yararına inanmış; olumsuz sonuç verenlerin de zararlı olduğunu kabul etmiş, bu şekilde de halk inanışları doğmuştur. Bu inanışlar gelenek-görenek haline gelerek nesilden nesle aktarılmıştır (Köse 2009: 49-51). İşte bu noktadan hareketle insanların hayatına zuhur eden batıl inançlar, genel bir nazariyeyle ya başa gelecek kötülüğün engellenmesi ya da gerçekleşmesi istenen bir takım şeylere yönelik ortaya çıkmıştır.

Yoz Davar'da, Çoban Musa köpeklerin sıcaktan bir karış ağızlarının açık olduğunu gözlemler ve ardından nefeslerinin pis pis koktuğunu ne de olsa murdar hayvan olduklarını ekler (Apaydın 2008c: 11,12).⁴ *Sarı Traktör* 'de, İzzet Ağa ile Hasan Efendi, Höyük Tepesi'nin yanından geçerken arabanın ışığı önünde bir tavşan belirir ve sıçraya sıçraya kaybolur. İzzet Ağa hemen çömelir ve tavşan için uğursuz dediklerini ifade eder (Apaydın 2013: 174).⁵ *Köylüler* romanının son bölümlerine doğru bir sıtma hastalığının köyü kırıp geçirdiği anlatılır. Çocukların karnı şiş, kolları bacakları çöp gibi yüzleriye sararmıştır (Apaydın 2000a: 30).⁶ *Köylüler*, doktor ve ilaca

² *Yarbükü* adlı eserden bundan sonra yapılacak olan alıntılarda yalnızca Y kısaltması ve sayfa numarası kullanılacaktır.

³ *Define* adlı eserden bundan sonra yapılacak olan alıntılarda yalnızca D kısaltması ve sayfa numarası kullanılacaktır.

⁴ *Yoz Davar* adlı eserden bundan sonra yapılacak olan alıntılarda yalnızca YD kısaltması ve sayfa numarası kullanılacaktır.

⁵ *Sarı Traktör* adlı eserden bundan sonra yapılacak olan alıntılarda yalnızca ST kısaltması ve sayfa numarası kullanılacaktır.

⁶ *Köylüler* adlı eserden bundan sonra yapılacak olan alıntılarda yalnızca K kısaltması ve sayfa numarası kullanılacaktır.

ulaşamadıklarından dolayı sıtma hastalığını sağaltmak için kollarına okunmuş ip bağlama ve başına kurşun döktürme yöntemlerine başvururlar (K, s. 30).

Yaygın bir batıl inanış olarak derman bulunamayan hastaların tekke veya yatırlara götürülmesi, bu maneviyatı yüksek olan kurumlarda çeşitli duaların okunması, kurbanlar kesilmesi tıbbi bir müdahaleden önce halkın ilk başvurduğu yöntemlerdir. Apaydın'ın çoğu romanında sosyokültürel ortamın yarattığı sürü psikolojisiyle hasta şahısların bu tarz yerlere götürülerek iyileşmesinin sağlanması amaçlanmış, aydın sınıf olarak tanımlayabileceğimiz kişiler dışında bu duruma karşı çıkan yahut yanlışlığına hüküm veren kimse olmamıştır. Genel itibarıyla yapılan çeşitli sağaltmalar, bazı hastalarda bir değişiklik yaratmamış aksine onları daha da kötüleştirmiş, bazılarında tıbbi yardım yapılmadığından ya da çok geç yapıldığından sakatlık, ölüm gibi sonuçlar doğurmuştur.

*Define'*de köy eşrafından Topal Şerif'in gelini çok şiddetli bir karın ağrısı yaşamaktadır. Çoğu kişi hasta gelinle birlikte ve Yirik Habip de kitabını aldığı gibi biraz da kurban eti yiyecekleri düşüncesiyle can sıkıntısını bir kenara bırakarak tekkeye çıkarlar (D, s. 59). Ballı Baba Tekkesi'nde hasta için kurban kesilir, siniyle birlikte kurban eti ile pilav gelir ve köyden gelenlere sunulur. Yemek bittikten sonra Hanife gelinin iyileştirilmesi ve kurbanın kabulü için Ballı Baba'ya dua edilir (D, s. 64). Veli Hoca bu durumda kurban etinin işe yarayacağını gerisinin de Allah'a bırakılmasını ileri sürer (D, s. 66). İlerleyen bölümlerdeyse tekke ve kurbanın bir faydası olmaz, Hanife gelin vefat eder (D, s. 87).

Toz Duman İçinde adlı romanda yine *Define'*de gördüğümüz bir sahneyle karşılaşırız. Hasibe kadın çok hastadır. Eşi, Ziver Hoca'ya gidip ne yapması gerektiğini sorar. Ziver Hoca da Tacım Dede Tekkesi'ne çıkartmayı ve kurban kesmeyi önerir (TDİ, s. 104). *Tütün Yorgunu* romanında Ağ Osman'ın tütün dizerken rahatsızlanması, sinirsel bir bozukluk yaşaması sonucunda ailesi ne yapacağını bilemez bir halde Ali Hoca'nın telkiniyle Keçeci Dede yatırına gider (TY, s. 39). Ancak Osman iyileşmeyince hatta daha kötüye gidince son çare olarak görülen Adil Efendi ise köylüleri tenkit ederek "*Kim dedi Keçeci Dede'ye götürün diye? Ulen kırk kere söyledik size, vazgeçin oradan, hastanızı doktora getirin diye.*" (TY, s. 103) diyecektir.

Anadolu insanının anlamlandıramadığı ya da aşamadığı bir sorunla karşılaştığında üçler yediler kırklar aşkına duada bulunduğu, türbelere adaklar sunduğu ve gerek kanlı gerekse kansız kurbanlarla evliyalar yüzü suyu hürmetine Allah'tan yardım dilemeleri yüzyıllardır süregelen bir kültürel zenginliktir. Ancak bu kültürel değerleri bilimle çatışan yönüyle romanına konu edinen Apaydın, halkın cehaletini, körü körüne inançlara bağlılığın yanlış kararlar aldırabileceğini ve batıl inançların yersizliğini özellikle vurgular. Kahramanların kötü sonuçlanan akıbetlerinden halk ibret almaz, onun karşısına konumlandırılan aydın ve eğitilmiş bireyler de bunun yanlışlığını uzun uzun izah ederler ancak onların da halkı ikna etme yönünde umutları yoktur.

İslam inancına göre Allah, kulluk denemesini koyduğu yasalarla yapmayı dilemiş, yasalarını da insanlar arasından seçip gönderdiği peygamberleriyle bildirmiştir. Hz. Muhammed ilahi emir ve yasakların tebliğinde aracı ve öğretici kılınan yüz yirmi dört bin peygamberin sonuncusudur. "*Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah'ın Resulü ve nebilerin sonuncusudur. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.*" (Ahzâb 33/40) (Altuntaş-Şahin 2011: 467).

İslam Peygamberinin büyüklere saygı küçüklere şefkat ve merhamet üzerine söylediği "*Küçüklerimize merhamet etmeyen, büyüklerimize saygı göstermeyen, onların hakkını tanımayan kimse bizden değildir.*" (Çakın 2004: 67) hadisinden yola çıkarak *Toz Duman İçinde* adlı romanda iki farklı yorumla bu konu ele alınır. Molla Mahmut ve İmam Ziver Efendi'nin bu konu hakkındaki birbirine taban tabana zıt görüşleri dikkati çeker.

Ziver Efendi, hadisin sadece tek bir cephesini ele alarak büyüklere saygı konusunu dile getirmektedir. "*Önce biraz saygılı olmalı bir adam. Kitapta yeri var, büyüğe saygısı olmayan adam Müslüman bile sayılmaz. Hz. Muhammed aleyhisselam dedi ki, 'Bir gün küçük olan, bir gün büyük olanın elini öpecek. Ve her sözünü dinleyecek. Çünkü böyüktür. Böyük ergindir. Küçük cahildir.*" (TDİ, s. 50).

Molla Mahmut ise; söylediği sözlerle İmam Ziver Efendi'nin bu görüşünü bağnaz bir ifade olarak nitelendirmektedir. *"Ne diyecek büyüklere saygılı olmalıyımız. Büyüklere itaat Müslümanlığın şartıymış. Peygamber efendimiz benden bir yaş büyük olanın kulu kölesi olurum demiş. Yalana bak? Vay dürzü vay! Böyle şey söylenir mi be? Peygamber efendimiz bu kadar ahmakça söz eder mi?"* (TDİ, s. 9).

İslam dinince haram kabul edilen hırsızlık eylemi hadisler aracılığıyla aklanmaya ve makbul gösterilmeye çalışılır. *Yoz Davar*'da hırsızlık, günlük yaşamın bir parçası gibi gösterilerek uydurma hadislerle desteklenir.

"-Sen değişmedin mi? dedi Uzun Ahmet. Kısır keçi eti bu, karıyı bile dilendiririz valla. Hırsızlanması da caba. Peygamber efendimiz demiş ki "çok yemekler yedim, hırsızlama gibisini görmedim.

-Valla öyledir, her bir şeyin hırsızlaması iyidir arkadaş..." (YD, s. 88)

Bu romanlarda da görüleceği üzere hadisler uygulamaları meşrulaştırma adına sıklıkla kullanılmaktadır. Halkı kendi çıkarlarına uygun şekilde ikna etmek isteyen hocaların yanlış işlerini, hırsızlık yapan kişilerin bu eylemi bile peygamber sözleri ile olumlama dini değerler açısından kabulü zor bir durumdur. Apaydın da bu yaklaşımda bulunan kişileri roman kahramanı yaparak Anadolu'da dinin yanlış yorumlanmasını örneklemiştir.

Talip Apaydın'ın romanlarına bakıldığında inanç hususiyetleri yönüyle Anadolu insanının ve İslam dininin en önemli temsili durumundaki hoca ve imamların faaliyetlerinin büyük oranda olumsuzlandığı dikkati çekmektedir. Dini hususiyetleri katı bir tutuculuk ve bağnazlık içinde yaşayan köylünün, geri kalmışlığının yegâne sebebi olarak din gösterilmiş ve çözüm olarak aydın, eğitilmiş, batılı figürler yol göstermiştir. Bilim aslında her şeyi çözebilecek önemli bir enstrümandır. Anadolu köylüsü bundan ne kadar uzak kalırsa ülke o kadar geri kalacaktır. Bu sebeple Apaydın romanları, inanç yönüyle dinin hayata yanlış geçirildiğini örnekler niteliktedir, denilebilir.

2. Dinî Bir Ritüel Olarak İbadetler

İslam dininin beş şartından biri olarak değer arz eden namaz, dini ritüeller arasında romanlarda en fazla dikkati çekendir. Hz. Peygamber namazın İslâm'ın beş şartından biri ve amellerin en faziletlisinin vaktinde kılınan namaz olduğunu, kulun kıyamet günü ilk olarak namazdan hesaba çekileceğini bildirmiş, yeni Müslüman olan birine her gün beş vakit namaz kılması gerektiğini söylemiştir (Yaşaroğlu 2006: 352). Bu açıdan namaz, Müslümanlar arasında dinin direği olarak değerlendirilmektedir.

Apaydın'ın romanlarında namaz, sadece vakitlerde yapılan bir ritüel olarak durmamaktadır. Cenaze namazı, aşılması gereken bir problem öncesi kılınan iki rekât hacet namazı ve korku namazı yazarın sıklıkla kullandığı ibadet biçimleridir. Yazar salt bunlarla kalmayarak, ibadet sırasında akıldan dünyevi hususların geçmesi, zorla namaz kılmak, namaz bozmak gibi bazı konulara da yer vermiştir.

Toz Duman içinde' de Ziver Hoca, Molla Mahmut'u Yunan askerlerine şikâyet ettiği için halkın şiddetli tepkisine maruz kalır. Köy halkı bu tepkilerini onun ardında namaz kılmayacaklarını belirterek gösterir. Kadir Ağa ise namaz kılarken bu olay hakkında hem düşünür hem de namazına devam eder.

"Camiye girdiler. Gaz lambası ışığında namaz kılarken Ziver Efendi içinde derin bir eziklik duyuyordu. İyi yapmamıştı bugün. Bu işe karışmamalıydı Molla Mahmut'u şikâyet etmekle köylüyü de karıştırmıştı. İbrahim beyin yüzü neydi öyle? Kim bilir neler demişlerdi arkasından. Tüh, dedi kendi kendine kadir ağaya uydum emme iyi etmedim. Söylemeyecektim bu işi. Hiç duymamış gibi yapacaktım.

Dua okudu. Cemaatle birlikte yattı kalktı. Caminin ak badanalı duvarlarına yansıyan iri gölgeler de yattı kalktı. Tozla karışık ter kokuyordu içerisi. Yerde serili kilimlere hasırlara sinmişti bu koku.

Namaz alışılmış düzeni içinde sürdü. Kadir ağa geç gelmişti. Geride bir yere dikildi. Cemaate yetişmek için çabuk çabuk okumaya başladı. Bir yandan içindeki sevinci dinliyordu. Molla Mahmut'un burnunu kırmıştı biraz. İyi oldu dürzüye, dedi kendi kendine. Eskisi kadar şımaramaz gayri. Hele şu Bayram'ın

dedikleri doğruysa... Tadından yenmez. Gene işimiz iş. Allah sen bilirsin yarabbi. Allah u Ekber... Yattı kalktı, okudu." (TDİ, s. 191-192-193)

Yazarın namazdaki kıyam ve secde hareketleri için kullandığı 'yattı kalktı' tabiri de oldukça dikkat çekicidir.

Sanatçı, cemaatin önünde namaz kılan hocanın samimiyetsiz tavrını, namazda dünya hayatına dair şeyleri sorgulamasını yorum yapmadan aktarır. Ancak kullandığı tariflerden okurun gözünde namaz ritüeli eski değerini yitirmiş gibidir. Zira öncelikle cami diye tasvir edilen mekânın ter kokusu içerisinde olumsuzlanması, namaz kılma eyleminin "yatmak, kalkmak" olarak sıradanlaştırılması, üstelik imamın ve onun peşi sıra namaza duran cemaatin kendi dertlerini düşünmesi ibadetin uhreviliğine zarar veren hususlardır.

Bununla beraber kendi başı derdinde olan Ziver Hoca'nın sırf Yunan askerlerinin namaz kıldığı esnada camiye girmeleriyle birlikte namazını tereddütsüz bir biçimde bozduğu gözlemlenmektedir (TDİ, s. 538). Çok önemli bir gerekçe olmadıkça bozulamayacak olan namaz ibadetinin bu şekilde basit bir eyleme dönüştürülerek tahrip edilmesi dikkate değerdir.

Apaydın'ın *Emmioğlu* ve *Define* gibi bazı romanlarında ise kahramanlara zorla namaz kıldırıldığı görülür. *Define*'de Yirik Habip rüyasında Hızır'ı gördüğü için karısını ve kızını uyandırıp tehditler savurarak namaz kılmalarını söyler (D, s. 28). *Emmioğlu*'nda ise Koca Osman, oğlu Hasan'ı namaz kılması konusunda sürekli hiddetli bir biçimde uyarır (Apaydın 1961: 13).⁷ Ya uykudan zorla kaldırılan ya da yorgun oldukları halde namaza zorlanan bu bireyler ibadetlerini mecburiyetten yaparlar. Bu şekilde eserde, namazın zorla kıldırıldığında uhreviyetinin kalmayacağı, böylesi namazdansa hiç kılmamanın daha iyi olacağı vurgusu yapılır.

Sadece vakit namazlarında değil cenaze ve Cuma namazı gibi toplu kılınmayı gerektiren namazlarda da insanların kendi dertlerine düşmesi, bu açıdan ibadetin değerinin düştüğü vurgusu yapılır. *Define*'de Topal Şerif'in gelininin ölmesi üzerine bir cenaze namazı kılınır.

"Yürüyüp caminin önüne geldi. Millet iki sıra saf olmuş, cenaze namazına durmuştu.

Hoca okuyor, öbürleri tekrarlıyordu. Arkada bir yere durup namaza katıldı. Baktı, önünde muhtar, onun önünde Yirik Habip, 'Hıma' dedi içinden. 'Namazdan sonra konuşacak.

Bakalım ne diyecek? Allah ü Ekber... Gece define aramışsınız diyecek. Hökümata habar veririm diyecek. Allah ü Ekber... Keşke bulsak da eline iki altın sıkıştırırsak. O zaman kimseye habar vermez deyyus. Allah ü Ekber... Rezilin teki bu bizim muhtar. Alçağın teki. Allah ü Ekber...

Hocanın kalın sesi duyuldu. Sakalını oynata oynata dua okudu. Millet 'Amin' dedi.

Sonra namaz bitti. Cenaze, musalla taşından omuzlara alındı, mezarlığa doğru yüründü." (D, s. 117)

Sanatçının romanlarına bakıldığında hemen hemen her namaz sahnesinde buna benzer bir kurgu dikkati çeker. Namaz kıldıran hocadan başlamak üzere cemaat de başka işlerle meşguldür. Adeta namaz zorunlu olduğu için icra edilmektedir ve kimsenin manevi anlamda haz aldığı yoktur. Bu da yapılan ibadeti sıradanlaştırma yollarından biri olarak okunabilir.

Bunlara ek olarak romanlarda, köylü tarafından kılınan başka namazlara da işaret edilmektedir. Milli Mücadele'ye katılmak amacıyla Tacım Köyü'nde çete kurmak suretiyle yollara düşen Molla Mahmut ve arkadaşları bir baskın yapacakları zaman iki rekât 'uğur' getirsin diye namaz kılarlar.

"-O zaman dünyayı zindan ederim gözüne. Biz burada vatan için çalışıyoruz, oyun oynamıyoruz. Hadi binin atlarınıza!

-Dur bey iki rekât namaz kılalım uğur getirsin.

-Peki kılalım." (TDİ, s. 451)

⁷ *Emmioğlu* adlı eserden bundan sonra yapılacak olan alıntılarda yalnızca E kısaltması ve sayfa numarası kullanılacaktır.

Emmioğlu'nda ortakçılar tarlalarındaki verimi arttırmak için ırmak kenarında gusül abdesti aldıktan sonra yan yana kıbleye doğru dönerek ikişer rekât namaz kılıp dua ederler (E, s. 276).

Bir dinî ritüel olarak namaz ibadetine romanlarında sıklıkla değinen Apaydın, Anadolu köylüsünün bir alışkanlık ya da mecburiyet olarak hayatında ibadete yer verdiği vurgusunu yapmaktadır. Zira roman kahramanları ya aile ya da mahalle baskısıyla namaz kılmaktadır. Zorla yapılan bu ibadet de gerektiği gibi gerçekleşmemekte, insanlar namaz kılarken hayatlarındaki çeşitli sorunları düşünmektedir. Bu açıdan denilebilir ki Talip Apaydın'ın romanlarında namaz ibadeti bir habitus⁸ yaratılmak amacıyla sıradanlaştırılmış, dini işlevini yitirerek gündelik bir eyleme dönüşmüştür. Bu da ibadet algısının Anadolu insanı nezdinde içinin boşaldığı anlamına gelmektedir.

3. Din ile Sosyal Hayat İlişkisi

İnsan; toplum halinde yaşayan sosyal bir varlıktır. Bu onun en önemli özelliklerindedir. Tarih boyunca insanlar, çeşitli toplumlar oluşturmuşlar, kültür ve medeniyetler meydana getirmişlerdir (Aşıkoglu 1998: 45). Toplumlar, din, dil, coğrafya gibi ortaklıklarla hayatlarını sürdürmüşlerdir. Kitabi dinlerden olan İslam'ın çatısında, Karahanlılardan beri toplanan Türkler, sosyal hayatlarına dinin getiri ve gereklerini yansıtmışlardır.

Apaydın'ın ele aldığımız bazı romanlarında savaşlardan evliliğe, vergiden faize kadar birçok sosyal alanda dinin insanlar üzerindeki etkisini görmek mümkündür.

Toz Duman İçinde romanı 1919 yılında başlamaktadır ve üçlemenin diğer kitaplarından *Vatan Dediler* yaklaşık 1922'ye kadar olan dönemi kapsamakta, *Köylüler* ise yeni kurulan Cumhuriyet'in 10. yılına kadar geçen süreye tekabül etmektedir. Bu açıdan baktığımız zaman tam bir toplumsal çözülmenin meydana geldiği bu süreçte, insanların dinî bakışlarının siyasal görüşlerle ayrışması ve pek çok farklı tarafın oluşması söz konusudur. Yazar bu önemli evreyi romanlarında dinî temsiliyeti olan kahramanlar ve onlara karşı taraflar üzerinden geliştirdiği argümanlarla izaha çalışmıştır.

Toz Duman İçinde romanında aynı konu üzerinde farklı tasavvurları olan İmam Ziver ve Molla Mahmut, aynı zamanda bu kişiler etrafında toplanan köylüler dikkati çeker. İmam Ziver, "Padişah efendimize dil uzatan nankörler varmış! Bu da benim öyle ya? Başka kim olacak? Bakışından belli zati. Üstüme atlayacak kedi gibi bakıyor. ' Padişah efendimize dil uzatmak nankörlüktür, Allah'ı inkâr etmektir. Onun işine bizim aklımız ermez. O düşmanlarımızın hakkından gelecektir." (TDİ, s. 14) diyerek halkı padişahın etrafında birleşmeye çağırır.

Diğer bir görüşü savunan Molla Mahmut ise düşmanın yurttan dümeni ele aldıktan sonra önce İmam Ziver gibilerin başını ezeceğini, ırzı namusu iki paralık edeceğini, dini ayakları altına alıp camilere hayvan dolduracağını söyler. Bu gibilerin yurda düşman girmesinin ne demek olduğunu bilmediklerine dikkat çekerek, "Müslüman isek ölmeli ama düşman çizmesi altında kalmamalıyız" diyecektir (TDİ, s. 80).

Halife, Hz. Muhammed'in vekili olarak Müslümanların imamlığını ve din koruyuculuğunu yapmakla görevli kimsedir. (TDK 2011: 1320) Osmanlı padişahlarına halifelik makamının geçişi Yavuz Sultan Selim'e dayanmaktadır (Buzpınar 2004: 129).

Ziver Efendi ve etrafındaki bazı kişilerin padişah yanlısı bakış açılarında da görüldüğü üzere padişahların din ve halkı koruma vasfı iç içe geçmiş bir olgudur. Bu yönlerden bakıldığında toplumun bir kısmının, *Vatan Dediler'* de yeni bir önder olarak yükselen Kemal Paşa'ya karşı dini yok edeceği düşüncesi üzerinden bir korku yaşadıkları görülür. Fakat Molla Mahmut cephesi

⁸ Habitus, insanların toplumsal dünyayla ilgilenmelerine aracı olan zihinsel veya bilişsel yapılarıdır. İnsanlar, toplumsal dünyayı algılamalarına, anlamalarına, ona kıymet biçmelerine ve onu değerlendirmelerine aracılık eden bir dizi içselleştirilmiş şema ile donatılmıştır. İnsanlar bu şemalar aracılığıyla hem kendi pratiklerini üretirler hem de bu pratikleri algılar ve değerlendirirler. Diyalektik olarak habitus, toplumsal dünyanın "yapılarının içselleştirilmesinin ürünü"dür (Ritzer 2013: 527).

bunun böyle olmadığını sıklıkla dile getirir. Burada padişah ve Mustafa Kemal din olgusu üzerinden çatışan iki değer olarak gösterilmektedir. Bu iki karşıt durumun savunucularının ikisinin de din adamı olması dikkati çeken başka bir husustur. Sanatçının bu noktada yeni değerleri halka benimsetebilmek için kendi içlerinden kahramanları, hatta dinî açıdan söz ve temsiliyet sahibi kimseleri tercih etmesi tesadüfî durmamaktadır.

Talip Apaydın'ın romanlarında sıklıkla İslam dininin sosyal hayatın çoğu meselesinde ön plana çıktığı görülür. Bunlardan biri de ticaret adabıdır. Müslüman tüccar, İslam ahlakının esaslarını teşkil eden ahde vefa, emanete riayet, alışverişte doğruluk, insanlara iyi muamele ve yalan söylememe gibi prensiplere canlı bir örnek teşkil etmektedir (El-Mısrî 1977: 481). Ancak sanatçının romanlarında özellikle dindar kahramanların bu tablonun tam aksi hareket etmeleri dikkate değerdir.

Toz Duman içinde' de Testici Bayram olumsuz bir ticaret adamı görünümünü çizmektedir. Testilerini yüksek fiyata satan bu adamın ürünlerini alan halk hep mağdur olmaktadır. Zira testiler daha ikinci gün ya çatlar ya kırılır. Buna rağmen müşteri şikâyet etmek istese cevap hemen hazırdır: “-Yoo, diye uzattı. Bilen bilir de bilmeyen doğru sanır ağa. Testilerime söz yok. Bana vur emme testilerime dokunma. Allah'ın izniyle, benim testilerimi tutacak testi yok şu yakınlarda. İnanmazsanız Hacı Murat efendiye sorun.” (TDİ, s. 362).

Aynı eserde Hacı Nuri'ye insanlar vergilerini ödemek suretiyle mecbur bırakılarak topraklarını neredeyse yarı fiyatına satarken Hacı Nuri fırsattan yararlanır ve haksız bir kazanç elde etmiş olur. Haceli mecburen sattığı tarlayı geri ister çünkü dört dönüm sulu tarlası üç altına gitmiştir. Fakat Hacı Nuri çok sert bir dille satılan malın geri alınmayacağını söyler (TDİ, s. 362).

Ticaret ahlakını hiçe sayan bu kahramanların ortak özellikleri dindar olmaları hatta dinin temsiliyet makamında görev almalarıdır. Örneklerin aynı görevdeki kahramanlar üzerinden çeşitlenerek devam ettiği görülür. Yine başka bir hoca bu defa tefeci olarak karşımıza çıkar:

Köylüler' de Cumhuriyet sonrası çok fazla geçim sıkıntısı çeken halk, zenginleşen tefecilerden borç almaya başlamış ve dinen uygun bulunmayan faizleri ödemek durumunda kalmıştır. Üstelik romanda faizle borç alınacak kişi olarak da bir hacı tipi gösterilmektedir. Yazar ısrarla kahramanına faizin haram olduğunu söyletir, lakin bunu gönül rahatlığıyla da uyguladığını belirtir. O halde bu insanlar samimi Müslümanlar değildir.

“-Faizle alacaksınız. Şurada Bekir emmi var. Hacı Seyit Efendi var. Faizle para veriyorlarmış, duyuyorum. Bu işler tabi gizli oluyor. Haram maram emme faiz almadan kimse kimseye beş kuruş vermiyor.” (K, s. 90-91)

Osmanlı döneminde vergi memurları ve zabıtalara aracılığıyla köy köy diyar diyar gezilerek toplanan vergiler, köylülerin ektiği mahsulün belirli bir kısmının direkt olarak ellerinden alınması suretiyle elde edilmektedir. *Toz Duman içinde'* de vergi toplamak için gelen memurlarla köylü halkın iletişimleri dikkate değerdir. Bir yanda görevini yapma yükümlülüğü olan memurlar, diğer yanda ise geçimini sadece yılda bir mahsul almakta olduğu tarlaları ve birkaç hayvan ile sağlayan köylüler vardır.

Memur köylünün ileri gelenlerinin daha harmanın kaldırılmadığı elde avuçta olmadığı üzerine diretmesiyle “-Peki gitsinler. Yalnız, bana bakın! İyi çalışın, harmanlarınızı kaldırın ve adam gibi vergilerinizi verin. Bizi uğraştırmayın. Zaten buradayız bak. Bir yaramaz işinizi duyarsam, Allah yarattı demem! Anladınız mı?” (TDİ, s. 124) der. Molla Mahmut ise memurun bu tavrına oldukça sinirlenir ve bunların Müslüman olmadığını, insanın kendi milletine böyle yapmayacağını ileri sürer (TDİ, s. 124).

Halka göre kendilerinden zorla vergi toplayan bu adamlar Müslüman olamaz. Halka bu kadar zulüm dinin hiçbir yerinde yazmaz. Ancak memurlar da padişahın emrini yerine getirdiklerini belirterek suçu halifelik makamındaki padişaha yüklerler. Şu halde kötü olan ve dini değerlerin aksine hareket eden padişahdır.

İslam dininin içkili eğlencelere, kadınların bu eğlencelerde dans etmesine bakışı oldukça nettir. “Hz. Peygamber, ‘Her sarhoşluk veren hamırdır ve hamrın her çeşidi haramdır.’, ‘Çoğu sarhoşluk veren şeyin azı da haramdır.’ buyurmuştur.” (Deuraseh 2003: 195).

Apaydın’ın romanlarında bu içkili eğlenceler özellikle imam ve hacıların evinde düzenlenir. *Vatan Dediler*’ de Yunan askerlerinin Hacı Nuri’nin evinde misafirken içki içip kadın ve çalgı istemeleri söz konusudur. Hatta asker ile komutan arasında hacının da içki içip içmeyeceği konusunda bir tartışma yaşanır. Nihayetinde çıkarları için her şeyden vazgeçebilecek bu insanlar, dinî değerlerden de kolaylıkla vazgeçebilir:

“-İçki de sunacaklar mı?

-Ayıp ettin, içkisiz davet olur mu?

-Müslümanlar içmezler ya? Üstelik bu adam hacı.

-Boş ver. Onlar Müslüman ama biz değiliz. İstedığımızı çıkaracak sofraya. Kendisi de bize katılacak, göreceksin.” (VD, s. 67)

Evlilik, sosyal hayatın ayrılmaz bir parçasıdır. Apaydın romanlarında evliliğe dair göndermeler genellikle İslam dininin evliliği tavsiye etmesi ve çok eşliliğe cevaz vermesiyle ilgilidir. *Emmioğlu* romanında Ömer, kayını Hasan’a şöyle nasihat eder: “Bak ikiniz de kocadınız, öksürüp, tıksırıp duruyorsunuz. Evlendirin de ölmeden müriüvetini görün. Hem bu eve gelin mi getirilir? Tek göz bir ev, olmaz bu. Müslümanlıkta yeri yok. Evli oğlanın odası ayrı olacak. Bunlar neyle olur. Parayla olur.” (E, s. 87).

Vatan Dediler’ de askerlerden biri orduyla geçerken gördüğü bir kızı çok beğenir ve onu almak ister. Bir karısının olduğunu hatırlatılması üzerine de Müslümanlıkta hak olduğunu, diğerinin evde durmasını, söyler (VD, s. 147).

Fakat üçlemede görülen çok eşli evliliklerin hepsinde büyük problemlerin yaşandığı gözlemlenmektedir. *Köylüler*’ de Hacı Nuri’nin iki karısı vardır. Birisi İstanbul’dan alınmadır. Ve ilk karısı, üstüne gelen kumayı sürekli olarak Hacı Nuri’ye şikâyet etmekte, araya fitne sokmakta ve iftira atmaktadır. *Köylüler*’ de de Molla Mahmut’un iki karısı vardır. Bir türlü geçinemeyen bu hanımları Mahmut zaman zaman döver. Sonradan duyduğu pişmanlıkla birlikte kumalığın zor bir iş olduğunu kendisi de kabul eder (K, s. 268-269).

Bu noktada dikkati çeken husus, dindar bir karakter olan Mahmut’un karşısına olumsuz örnek niteliğinde çıkarılan imam gibi yanlışlıklar yapması ancak bu yanlışlıklardan hemen geri adım atmasıdır. Şu halde yazar, okurun karşısında sevgi ve inandırıcılık kazanan dindar kahramanının yanlış yapmasına izin vermemiş, onun üzerinden söylemlerini geliştirmiştir denilebilir. Zira kuması olan Hacı Nuri’nin olaya yaklaşımı ile Molla Mahmut’un tavrı birbirinden farklıdır. Molla kuması olmasına rağmen bunun yanlışlığını görece kadar basiretlidir.

Zina İslam dininde büyük günahlardan biridir. Peygamberliğin on birinci senesinde yapılan Birinci Akabe Biatı’nda Müslüman olanlar, Allah’a şirk koşulmayacağı, hırsızlıkta ve zinada bulunmayacakları, bir kimseye iftira etmeyecekleri ve kız çocuklarını gömmeyecekleri konusunda söz verirler (Bilmen 2003: 108).

Köylüler romanında iki yerde rastladığımız zinalardan ilki Molla Mahmut ve Nazife arasındadır. Nikâh kıyılmadan birlikte olurlar. Molla Mahmut Nazife’ye yaklaşmadan önce Allah’ın yazdığını, zaten harman sonu nikâh kıyacağını söyler (K, s. 137-138). Diğer bir zinaysa Hacı ile Mahmut gurbete çalışmaya gittiklerinde görülür. Gençler tarlada çalıştıkları sırada kendisine yaklaşan bir kadına Hacı, para verir ve onunla birlikte olur. Bu ilişki sonrasında ise hastalık kapar (K, s. 71-72).

Sosyal hayatı romanlarının merkezine koyan Talip Apaydın, günlük yaşantıların her ayrıntısında insanların dine bakışına yer vermenin yanında kendisinin bu konulardaki görüşlerini de sıklıkla aktarmıştır. Özellikle üçlemede Anadolu köylüsünü padişah yanlısı ve Kuvayı

Milliye'ye destek verenler olarak ayırmıştır. Ona göre padişah yanlıları dinin bütün gereklerini yapan ancak samimi olmadıkları için ahlaken çökmüş sözde Müslümanlardır. Diğer taraftakilerse dinî anlamda tüm vazifelerini yapmasalar da ahlaklı, dürüst, vatanı milleti için her türlü fedaya hazır gerçek Müslümanlardır.

Sanatçı bu ayrışma üzerinden İslam dininin sosyal hayatı düzenleyen yönüne romanlarında özellikle yer vermiştir. Şehitlikten kuma getirmeye, faizden vergiye, ticaretten temizliğe kadar eserlerde ele alınan konuların hep dinle bağdaştırılmış olması dikkate değer bir husustur. Bu meselelerin işlenmesinde kahramanların seçimi ve ayrıştırılan köylünün sık sık olumsuzlanması romancının yanlı tutumuyla izah edilebilir kanaatindeyiz.

4. Bir Simgesel Söylem Olarak İmam ve Hoca Tipleri

Din adamları insanlara dinî yasak ve görevleri anlatmakla yükümlü olan kimselerdir. Özellikle eğitim yönüyle daha yetersiz olan Anadolu köylüsü kendilerinden daha bilgili gördükleri bu insanlardan bazen dinî bazen de sosyal konularda yardım almışlardır. Talip Apaydın da bu din adamlarına romanlarında fazlasıyla yer vermiştir. Ancak bu yer veriş sıklıkla olumsuz bir bakış açısıyladır.

Define romanında Seyit Ali, Modul Osman ve Yirik Habip define arama işine giriştikleri zaman Veli Hoca'yı köyün en akıllısı görüp ondan yardım istemişlerdir (D, s. 89).

"Habip'in kafa yerdeydi. 'Aynaya bakarken Veli Hoca da bulunsa iyi olur.' dedi. 'Duasız olmaz bu.' 'Olur, canım, onu da çağırırız. Deriz kimseye söylemeyeceksin hoca efendi. Sonra sana da pay var.'"
(D, s. 84)

Aslında İslam dininde yeri olmayan büyü ya da fal yoluyla yer arama işine Veli Hoca, kendisine pay verilmesi şartıyla razı olur. Ancak halk nezdinde itibarını kaybetmemek için de kimseye bir şey söylememelerini tembihler.

Romanlarda hocaların bazıları bulunduğu mevki ve itibarlarının kudretini kullanarak çeşitli konularda halkı kendi düşüncelerine göre yönlendirir. Örneğin, *Toz Duman içinde'* de İmam Ziver Hoca ülkedeki I. Dünya Savaşı'nın ağır yenilgilerini göz ardı ederek, Kemal Paşa ve onun yanında yürüyenlere adeta ateş püskürür. Halkın da padişahın yolundan gitmesi için cami de dâhil köyün sosyalleşme mekânlarında sürekli telkinlerde bulunur. Ziver Hoca Kemal Paşa'nın iktidarı ele alırsa Müslümanlığı ortadan kaldıracığını, zaten gâvurların içinden geldiğini, namaz dahi kılmadığını söyler (TDİ, s. 411).

Romanda bu görüşün aksini savunan bir hoca da vardır. Şeyh Ahmet Efendi, gece gündüz zikir çeken, dua eden, başı secdeden kalkmayan belki de günde elli rekât namaz kılan biridir. Kendisi Kuvayı Milliye'nin desteklenmesi gerektiğini, düşman işgalinin İslam dinini yok edeceğini savunur (TDİ, s. 191).

Burada dikkati çeken husus Milli Mücadele'yi destekleyen din adamlarının hiçbir sosyal ve siyasi meseleye karışmayan, gece gündüz seccade başında, ibadet dışında insanlarla hiçbir bağı olmayan tipler şeklinde çizilmesidir. Romana göre makbul din adamı görünümü budur. Lakin toplumun içinde yaşayıp çeşitli konularda fikir beyan eden, İslam dininin sosyal hayata dair hükümlerini uygulayan din adamları ise kötü çizilmiş, yanlış yollara saptırılmış, olumsuzlanmıştır. Şu halde romanın penceresinden pasifize edilmiş bir din ve onun temsilcileri daha makbuldür.

Toplumun hocaların bir takım davranışlarına karşı verdiği tepkiler ise romanlarda farklı biçimlerde karşımıza çıkmaktadır.

Vatan Dediler adlı romanda artık yurt tamamen işgal altındadır. Ve Molla Mahmut'un köyü Tacım'a bile düşman gelip dayanmıştır. Halka bu zamana kadar padişahın yolundan ayrılmamaları konusunda öğütlerde bulunan İmam Ziver Efendi ve Hacı Nuri, büyük tepkilerle karşılaşmaya başlarlar.

"O keçisakallıyı bir görürsem diyeceklerim var. 'Bu muydu ulen o övüp durduğun Yonan, diyeceğim. İşte geldiler, çağır evine de konuk et dürzü' diyeceğim" (VD, s. 88) "Koca bir kütük gibi içten çürümüşler. Hacı Nuri denen adam ısrarla evine yemeğe çağırıyor. Şaşılacak bir iş. Kendileri için yaşar böyleleri. Vatanları kendilerinden sonra gelir. Bize yanaşması çıkarlarını güven altına almak için." (VD, s. 91)

Burada Apaydın, padişah yanlısı bir tavır içerisinde olan din adamlarının derdinin padişah ve vatan olmadığı; sadece işlerinin yolunda gitmesiyle ilgilendikleri ve bu sebeple de Yunan askerleriyle yakınlaşmalarını halkın ağzından esere aktarma yolunu seçmiştir.

Romanlarda dikkat çeken bir diğer unsurda bahsi geçen hocaların fiziksel ve karakter tasvirlerinin yapılışıdır. *Tütün Yorgunu* romanındaki Ali Hoca, "Orta yaşlı, kır sakallı bir adamdı. Mavi boncuk gibi parlayan küçük gözleri vardı." (TY, s. 30) şeklinde karşımıza çıkarken Keçeci Dede Türbesi'nde görev yapan Yasin Efendi, koyu yeşil satenden cüppeli, başında aynı kumaştan takkeli, kısa kesilmiş düzgün sakalı ve gözlükleriyle yuvarlak yüzlü şişmanca bir adam olarak tüylü keçi postuna bağdaş kurmuş bir şekilde tasvir edilir (TY, s. 59).

Okurda dış görünüş olarak negatif intiba bırakan Yasin Efendi'nin karakteri de olumsuzdur. Ancak Ali Hoca ona göre daha makul bir tablo çizmektedir. Adı ile dikkati çeken *Define*'nin Yirik Habib'i kendini bildi bileli her gün şafakla birlikte uyanan, erken kalkanın kısmetinin çok olduğuna inanan, her sabah abdestini alıp hoca ezan okuyuncaya kadar Kur'an okuyan bir hafız tipidir. (D, s. 28) "İnce, yanık bir sesi vardı. Alnının damarları şişerdi okurken. Öyle zorlanırdı. Derine kaçmış gözlerini sımsıkı yumar, başını öne eğer, belden üstü yarım gövde sallana sallana okurdu." (D, s. 28).

Yirik Habib'in karakterine daha yakın bir açıdan bakmak gerekirse daima Kur'an okuması ve namaz kılması, ailesine de bu konuda sürekli baskı kurması göze çarpmaktadır.

Rüyasında gördüğü altınlara kavuşmak amacıyla yaptığı duada da ibadetlerini ve ailesinin de kendisi gibi olduğunu öne sürerek Allah'ın yardım ve inayetini beklemesi de dikkat çekicidir. Bu kadar dindar görünen bir hafızın aslında Müslümanlıkla ilgisi olmayan fiiller işlemesi de romanda özellikle vurgulanmıştır.

Emmioğlu'nda Hacı Mehmet Efendi, yakası kürklü, yorgan gibi kalın ve yere degecek kadar uzun bir palto giymektedir. Yaşlı sesi kısık ve yüzü bembeyazdır. Aynı eserdeki bir diğer hoca da Gök İmam'dır. Caminin bitişinde tek gözlü bir yapıda yaşamakta olan Gök İmam yaşlı ve bekârdır. Gök, boncuk gibi gözleri vardır. Sekiz on yıl önce köye gelip imam durmuş ve bir daha da gitmemiştir: "Ben bu köyü sevdim, bahçelik bir köy. 'Kovarsanız da gitmem' demişti. Bugün de bu evden, yarın şu evden geçinip gidiyordu." (E, s. 59) Ayrıca Gök imamın sesi Arapçaya pek yatkındır, kıvraktır ve -a'ları e-a arası, -i'leri e-i arası söylemektedir (E, s. 72). Gök İmam'ın Hacı Mehmet Efendi gibi siyah bir paltosu vardır. Yoksul olmasına rağmen bu paltoyu alması halk tarafından şaibeyle karşılanırsa da herkes bu paltoya gıptaıyla bakar.

Sarı Traktör'de Hacı Hafız, "Hiç sıtma tutmamış gibi gür sesi vardı. Kara sakallı ve şiş yüzlüydü. Köyde en rahat adamdı. Namaz vakitlerinde camiye gelir, namazını kıldırır, sonra bostanına gidip yatardı. Varlıklıydı zaten." (ST, s. 39) şeklinde olumsuzlanarak tablolandırılır.

Yarbükü adlı eserde Hacı Nuri Efendi köyün en yaşlı ve en saygın kişisi olarak tasvir edilmiştir (Y, s. 57). Şeyh Ahmet ise çalışmadığı ne vakit aransa namazda bulunan, dış dünya ile bağımlı koparmış biridir (Y, s. 105). *Köylüler*'de Ziver Efendi'nin yerine gelen ve adı zikrolunmayan imam, yukarıdan gelen buyrukları dinleyen Türkçe ezan oku derlerse okuyan, yeni yazı öğren derlerse öğrenen, ileri geri konuşmayarak köylülerle iyi geçinen biridir (K, s. 345).

Genel itibarıyla romanlarda karşılaştığımız imam ve hoca tipleri varsıl, düzgün yaşantıları olan ve konforlu hayat süren kişilerdir. Halkı doğru veya yanlış yönlere sevk etme kudretine sahip olmakla beraber görünüşleri sağlıklı, giyimleri yaşadıkları yere kıyasla daha kaliteli ve iyidir.

Hoca ve imamların sosyal hayat ve topluma yaklaşımlarını da Talip Apaydın'ın romanlarında görmek mümkündür. Tüm romanlarda bu din görevlilerinin olumlu yahut olumsuz davranışları çeşitli karakterler üzerinden içsel yorumlamalarla gözler önüne serilmiştir.

Tütün Yorgunu'ndaki Yasin Efendi, sadece Keçeci Dede'ye gelen hastaları okumakla kalmaz, bir de Keçeci Dede kılığına girerek çeşitli ayinler uygular ve hastaları tedaviye çalışır. Bunun karşılığında onlardan bir miktar para alır.

İlerleyen bölümlerde ise bu sağaltmalar, tedavi için gelen Ağ Osman'ı daha da içine kapatmış ve tıbbi yönden iyileştirilmesi daha zor bir hale getirmiştir. Yasin Efendi halkı sömürdüğü bu yolla para kazanmaktadır. Yazar romanın neredeyse tamamını bu kurgu üzerinden geliştirmiştir.

Bu dolandırıcı hocanın başka bir versiyonunu *Define* romanında görmek mümkündür. Eserde Görekli köylülerinden birçoğu tarımla geçinmekte olup zor şartlar altında yaşamaktadırlar. Kısa yoldan bir define bularak köşeyi dönme neredeyse hepsinin hayallerini süslemektedir. Define bulma yolundaysa yine İslam'ın yol göstericisi olan hocalara danışmaktadırlar. Bunlardan biri olan Arap Hoca zaten bir yanlıştın peşine düşen köylüleri bu yoldan döndürmek şöyle dursun onların bu zaafını kendi çıkarları için kullanır. Aynaya bakma ve remil atma gibi çeşitli ayinler yapar ve fakir köylüyü bu yolla sömürür. Bu hocanın karşısına çıkarılan Yarbay Dayı tipi ise halkı uyarır. Arap Hoca'nın gerçek yüzünü onlara göstermeye çalışır. Ancak köylü onu dinlemez.

Talip Apaydın'ın romanlarında hocalar sadece dolandırıcı değil aynı zamanda da cinsel eğilimleri yüksek insanlardır. Örneğin *Toz Duman İçinde*'nin Ziver Hoca'sı Cuma hutbelerinde bile kadınların özel hallerine dair vaazlar vermektedir. Köylü de bundan şikâyetçidir:

"-Başka bildiği yok yahu. Belden yukarı çıkmıyor. Ondan zevk alıyor dürzü. Millet tarlada harmanda ne çekiyor, hiç umurunda değil. Cuma namazı kılalım diye camiye gidiyoruz, herif bize neden söz ediyor. Ortalık ne kadar karışık, memleketin haline bak..."

Herifin anlattıklarına bak. Karılar nasıl taharetlenmeliymiş. Tövbe tövbe... Adamı dinden çıkarır hocanın böylesi." (TDİ, s. 8)

Halka göre ahlaki yüceltmekle görevli olmasına rağmen tam da aksine bozan bu hoca köylüden de "hoca hakkı" adı altında buğday toplamaktadır. Bir de kendine bu hakkı vermeyenleri Allah'ın cezalandıracağını anlatmaktadır. *"Allah bir bir soracak 'hoca hakkını niye yedin? Bir denesi bile bile bin günahken yüz dene eksik verdin, yüz yirmi beş dene eksik verdin! Benim kitabımı size öğreten, benim yolumu gösteren hocanın hakkını nasıl kıstın lan?"* (TDİ, s. 49).

Köylünün bin bir emekle çalışarak ekip biçtiği mahsulün üzerinde hak talebinde bulunan bu hocaya karşı romanın ilerleyen bölümlerinde aydın bir hoca tipindeki Molla Mahmut karşı çıkacaktır (TDİ, s. 145).

Emmioğlu'ndaki hoca da başka şekilde geçim yolunu bulmuştur. Babasının zoruyla Gök İmam'a Kur'an öğrenmeye gelen Koca Osman'ın oğlu Hasan, her gün hocasına odun getirir. Üstelik bir de onları odunluğa dizer (E, s. 72).

Toz Duman İçinde'nin İmam Ziver Efendi'si de adak diye köylüye zorla kurban kestirir ama tek derdi aç karnını doyurmaktır: *"Tacım dedeye keseceği kurbanı düşünüyor dürzü! Bizi de eli boş yolluyor. Bu kadar okuduk, üfledik. Ayıp be!"* (TDİ, s. 105).

Genel itibarıyla romanlarda geçen hoca ve imamlara bakıldığında çizilen tiplerin sıklıkla olumsuzlandığı dikkati çekmektedir. Bu insanlar halkı canından bezdiren, rüşvet alan, şahsi çıkarları için dinin gereklerini hiçe sayan, ahlaksızlığı ahlak edinmiş tiplerdir. Bunlar padişah taraftarıdır ve ülkenin kurtuluşuyla ilgilenmezler.

Öbür yandan birkaç tane olumlu hoca tipi de bazı romanlarda karşımıza çıkmaktadır. Bu gruptakiler de padişaha karşı olan, yeni rejimi destekleyen, toplumun dışında yaşayıp sadece ibadet eden kişilerdir. Olumlu din adamı figürlerinin hayattan soyutlanmış ve pasif kahramanlar olması yazarın din kavramından beklentisiyle doğru orantılı gibi gözükmektedir.

Şu halde denilebilir ki Talip Apaydın'ın romanlarında bir sembol olarak görülen imam ve hoca tipleri sıklıkla köylüyü çıkarları uğruna yanlış yönlendiren, onların cehaletini kullanan uyanık tiplerdir. Ancak bilinmelidir ki romanların geneline yayılan bu tipten bir temsil olarak

sembol yeterliliği zayıftır. Zira bu kahramanlar ya tamamen olumsuzlanmış ya da her yönüyle olumlanmışlardır. Bu da inandırıcılıklarına zarar vermektedir.

5. Değişen Kent Kimliğinde Cami ve Tekkeler

Cami, İslam dininin temsili konumundaki mekânların başında gelir. Romanlara da sıklıkla bu ibadethane misyonuyla girmiştir. Apaydın'ın romanlarına yansıyan camiler köy ve şehirde bulunmalarına göre konum almıştır. Yazarın köyde tasvir ettiği camiler bakımsız, virane ve dökük iken şehirdekiler oldukça bakımlı ve mimarî yönden estetik harikası olarak çizilmiştir.

Toz Duman içinde' de İstanbul'daki camilerden söz edilirken: “-Ya, dedi. Ben hiç gidemedim İstanbul'a, güzel camileri varmış, bir varıp namaz kılamadım.-Hee... Ne camiler bir görsen. Adamın ağzı açık kalır.” diye tasvir edilir (TDİ, s. 331).

Define'nin ana kahramanı Seyit Ali, kasabaya gittiğinde Kurşunlu Camisi'ni görür ve şöyle tablolaştırır:

“Kurşunlu Caminin önüne vardı. Yan yana sıralı sekiz-on musluktan birden su akıyordu. Birinin önüne oturup su içti. Uzun uzun ellerini, yüzünü yıkadı. Burnunu temizledi. Bir serindi sular.'Oh' dedi. 'Mübarek... Ne güzel akıyor, şuna bak.'Kasabanın en çok sularını severdi. Bir de kurşunlu camisini. Başını kaldırıp minareye baktı. ' Şuna bak kalem gibi.' Ta tepesinden ak bulutlar geçiyordu. Minare sanki o bulutları delmiş, öteye geçmişti. Ucu görünmüyordu.” (D, s. 50)

Köyden gelen insanları şehir ve kasabalarda bu kadar etkileyen camiler tasvir edilirken bir yandan da kahramanların dünyasında bu kadar gösterişin din ile çeliştiği fikri oluşur. Ancak yine de kendi köylerindekiyle onları kıyaslamaktan da geri durmazlar. Köylerdeki bu yapılar yazar tarafından dış ve iç yönüyle pis olarak çizilir. Bu mekânların pisliğine sebep de tabi ki köy halkıdır.

Toz Duman İçinde romanında Tacım Köyü'nün Camisi'nin içi ak badanalıdır. Lakin tozla karışık ter kokan ve bu koku yerde serili kilim ve hasırlara sinmiş bir yerdir burası (TDİ, s. 239).

*Define'*de cami köyün tam ortasındadır ve kararmış tahta bir minaresi, sivri külahı ile göğe vurmuş bir durumdadır (D, s. 5). Ancak bu camilerin ortak özelliği içinin boş olmasıdır. Sadece Cuma ya da cenaze gibi namazlarda rağbet edilen bu mekânların ancak gölgesinde oturulup sohbet edilir:

“Köylüler caminin gölgesine oturmuş, konuşuyorlardı. Kimisi toprağa uzanmıştı, kimisi bağdaş kurmuştu. Akşamlara kadar çalışmış, yorgun insanlardı hepsi de. Üstlerinde yağlı, kirlî iş urbarı, harmanların tozu toprağı vardı. Yüzlerini bile yıkamadan gelip çökmüşlerdi buraya; yorgunluklarını atıyorlardı.” (ST, s. 55)

“Ertesi gün öğleyin Arif, daha iyi uyuyayım diye caminin gölgesine geldi. Köylü gölgelere serilmiş uyuyordu. Belki on, on beş kişi vardı. Gece çalışmış, harman savurmuşlardı. Üstleri başları perişandı hepsinin de.” (ST, s. 95)

Köylüler romanında da caminin önünde köyün aylakları, yaşlı erkekleri akşama kadar oturup laflarlar (K, s. 223). Ayşe Kadın ise oradan geçerken hiç bakmaz ve bu kişiler hakkında “*Dürzüler, otura otura taş kesilecekler!*” diye düşünür (K, s. 223).

Camilerin cemaatine bakıldığında da genellikle tarlada çalışmaya gücü olmayan yaşlı insanlardan oluştuğu dikkati çeker. Gençler camiye rağbet etmez, tarla sonrası dinlenmek için bu mekânların gölgesini kullanırlar. *Emmioğlu'*nda Koca Osman, oğlu Hasan'ın genç olduğu için çalışması gerektiğini, kendisinin ise yaşlandığı için camiden eve evden camiye gideceğini anlatır (E, s. 101).

Toz Duman İçinde romanında yaşlı cemaat şöyle tasvir edilir:

“Camiden önce gençler çıkmıştı. Sonra orta yaşlı bir iki kişi. En sonra da yaşlılar. Aksakallı, başları sarıklı, eli bastonlu kişiler. Onlar daha çoktular. Kadir ağa, Hasan emmi, Kır Ali, İmam Ziver Efendi ve ötekiler... Dışarı çıkan toz duman içinde kalıyor, elini yüzüne kapayıp zorla yürümeye çalışıyordu. Cübbelerin etekleri uçuşuyordu. Birisinin sarığı yere düştü.” (TDİ, s. 5)

Romanlarda İslam dininin temsili konumundaki bu mekânlar aynı misyonla kullanılır. Köylünün en çok korktuğu şey camilere gâvurların girmesidir. Bu sembolik bağlamda İslam'ın elden gitmesi manasına gelmektedir. *Toz Duman içinde'* de işgal tehlikesi geçiren Tacım Köyü'nden Ayşa Kadın, "Köyü Yunan gelecek de toprağımızı çiğneyecek, karımıza kızımıza saldıracak, camilerimize çan takacak... Ulen biz bu günleri de mi görecektik?" (TDİ, s. 239) diyecektir. Ayşa Kadın *Vatan Dediler* romanında, köye Yunan askerinin gelip bir de camiye yerleşmesinin (VD, s. 143) ardından " - Bunları da mı gösterecektin bize Allah'ım... Camimize gâvurlar doldu. Bizi öldür daha iyi. Sen de kurtulursun, biz de kurtuluruz. Ne bu başımıza gelenler. Oy oy..." (VD, s. 145) diye dertlenir.

Dinin temsil makamındaki mekânlardan bir diğeri de tekkelerdir. Tekke; Tekye (Tekke, galat), dayanma, dayanacak yer, tarikat mensuplarının oturup kalktıkları, ayin icra ettikleri yer manasında kullanılmaktadır (Özdemir 1994: 265).

Tekkeler Apaydın'ın romanlarının hemen hepsinde köylerde bulunur. Genellikle insanlardan uzak, dağ ve tepebaşlarında, etrafında ormanlık alanların olduğu taş duvarlı yapılardır bunlar.

Toz Duman İçinde romanında Tacım Sultan Tekkesi, "Solda ilerde, yüksekçe bir tepenin başında Tacım Sultan tekkesi görünüyordu. Önde birkaç ağaçla yapayalnızdı. Taş duvarlar, kararmış çatısı ta buradan belli oluyordu." (TDİ, s. 60) şeklinde çıkar karşımıza. Lakin iç mekân olarak çürük tavanı, bakımsız ve tozlu yapısıyla dikkati çeker. Tekke eski bir yapı olmasına rağmen maneviyatından dolayı yıkılmamıştır (TDİ, s. 527-528).

*Define'*de karşımıza çıkan Ballıbaba Tekkesi de benzer tasvirlerle çizilir. Bu mekânların sosyal işlevi ise halkı sağaltmadır. Bunun yanı sıra zengin olmak, sevdiğine kavuşmak ve çocuk sahibi olmak için de tekkelerden medet umulur. Aslında tekkeler dini anlamda eğitim verilen kurumlardır. Fakat Apaydın romanda tekkeleri bu fonksiyonlarından uzaklaştırarak daha çok yozlaşmış ve vazifelerinin dışına çıkmış biçimleriyle romana sokmuştur.

*Define'*de eğitimsiz olup da Ballıbaba Tekkesi'ne karşı tam bir inançsızlık örneği gösteren tek kişi Seyit Ali'dir. Ama bu inançsızlığın sebebi daha romanın ilk sayfalarında gelecek olan olayların okuyucuyu şaşırtmaması açısından hemen açıklanmıştır. Seyit Ali'nin annesi hastalanmış, Ballıbaba Tekkesi'ne çıkartılmış ve okunmuş fakat ertesi gün vefat edince Seyit Ali tekkeye sövmüş; ne dinini ne imanını bırakmıştır. Halk onun bu saygısızlığı karşısında çarpılacağına inanmış lakin ona bir şey olmamıştır (D, s. 1).

Burada Seyit Ali'nin içinde çarpılma endişesinden duyduğu tedirginlik ama sövdükten sonra kendisine bir şey olmamasının verdiği bir rahatlama göze çarpmaktadır. Nitekim romanın ilerleyen kısımlarında Seyit Ali, Yirik Habip ve Modul Osman odun kesmeye gittikleri vakit Ballıbaba Tekkesi'nin önünden geçerler. Yirik Habip hemen durup dua okumaya başlar. Seyit Ali, Osman'a boş ver anlamında bir işaret yapar ve arkadaşlarının görmediği bir şekilde tekkenin duvarında hacetini giderir. Fakat yine de öğretilerinin gereği günah işlediğini düşünerek Ballıbaba'ya çarpılma korkusuyla bir Fatiha okur (D, s. 5). Ancak okurken de tekkeler konusundaki düşüncesini dile getirir:

"Ulen Ballıbaba, millet sana amma çok Fatiha okuyor ha! Ben bile belki bin kez okudum. Ta çocukluğumuzdan beri, her gelip geçerken. Bıkmadan usanmadan... Hepsini duyarsın öyle mi? Saydın mı kaç olduğunu? Milyon olmuştur herhalde. Ee, ne faydası oldu bırak Allah'ımı seversen..." (D, s. 5)

Tekkelerin iyileştirme, çocuk sahibi etme vasfıyla konu edilmesi Apaydın romanlarında en sık karşılaşılan durumdur. *Yarbükü'nde* bir erkek çocuğa yıllardır kavuşmayı amaçlayan Remzi'nin karısına, komşunun verdiği tavsiye hiç beklemeden tekkeye gitmesidir. (Y, s. 93) *Define'* de Topal Şerif'in gelini hastalanınca başta Veli Hoca olmak üzere hafız Yirik Habip ve yakınları hastayla beraber Ballıbaba Tekkesi'ne gider (D, s. 59).

Tütün Yorgunu'nda Ağ Osman'ın hastalanması üzerine ev hasta ziyaretine gelenlerle dolup taşmıştır. Yaşlı bir adam Ağ Osman'ın karısının ağlaması sebebiyle onu teselli amaçlı "Ağlama

bizim kız. Başa gelen çekilir napalım? Allah'ın işleri inşallah iyi olur. Keçeci Dede böyle kaç kişiyi iyi etti bilmez misin?" (TY, s. 39) sözlerini kullanır.

Bu tekkede Yasin Efendi ve yardımcısı Abdullah gelenlere şifa bulmaları için ne yapmaları gerektiğini tarif etmektedir. Ayrıca Yasin Efendi'nin buradaki konumu çok önemlidir. Çevre halkı birçok hastalığın burada iyileştirildiğine inanmış, Yasin Efendi de bu işin uzmanı ilan edilmiştir.

Bunun yanı sıra Yasin Efendi gelenleri üç kez tekke etrafında döndürür, bazen kendisi evliya kılığına girerek gelenleri kandırır ve mutlaka kesilen kurbanların yarısının tekkeye bağışlanmasını ister (TY, s. 60-61).

Anadolu'daki bu tekkelerin yazara göre bir önemli misyonu daha vardır: Kaçaklara ev sahipliği yapmak. *Toz Duman İçinde* romanında askerden kaçan Kül Hamit Tacım Dede Tekkesi'ne sığınmıştır. (TDİ, s. 261) Yine aynı romanda Molla Mahmut ve çetesi sığınmak için Tacım Dede'yi seçmişlerdir. "*Tacım dede iyi arkideş. Köyden fazla uzaklaşmayalım. Hiç değilse ne olup bitiyor, haberimiz olur. Hem Tacım dede korur bizi, dua eder yalvarırız.*" (TDİ, s. 523).

Köy halkının kimi yatır haline gelmiş kimi de aktif halde kullanılan bu tekkelere biçtiği değer oldukça kutsaldır. Kendileri sonsuz saygı duymakla birlikte bir şekilde tekkeye zarar verenlerin başlarının dertten kurtulmayacağına, hatta çarpılıp taş olacaklarına inanırlar. Köy ayakta ise bu tekkeler sayesinde. Onlar olmasa köy felaketlerden felakete sürüklenecektir.

Toz Duman İçinde romanında Molla Mahmut ve çetesini arayan Yunan askerleri tekkede olmaları şüphesiyle burayı kurşun yağmuruna tutarlar. Bu olaya halkın verdiği tepki ise şu şekildedir:

"Tacım Dede yatırını kuşattılar. Köylüler önce fark etmediler. Silahlar atılmaya başlayınca dışarı fırladılar. Ne oluyordu Tacım dedede? Damlara çıktılar.-Vay başımaaa! Diye bağırdı Ayşa kadın. Anamın, bizimkiler orada mı yoksa? Bağıırıp çağırılmaya başladı. Hacı'nın karısı koşarak geldi. Ağlıyor, yırtmıyordu. Ziver hocanın gözleri büyüdü. Kır Ali, Kadir ağa dövünmeye başladılar.

-Ne oluyor yavru, nedir bu? Tacım dedeyi kurşunluyorlar. Bu köy battı." (TDİ, s. 573)

Vatan Dediler romanında Tacım Dede'nin kurşunlanma olayı hala etkisini yitirmemiş durumdadır. Molla Mahmut'un annesi Ayşe Kadın, Tacım Dede'nin kurşunlanmasını şöyle yorumlar:

"Yaa... Dedi. Çarpmadın onları Tacım Dede. Ağızlarını yüzlerini eğmedin kurban olduğum. Yaptıklarına kılın bile kıpırdamadan baktın. Habarın yok mu ulen, Yonanlılar geldi buraya. Duvarına kurşun sıktılar. Mamutgili bulsalar kim bilir ne edeceklerdi? Hee... Kurban olayım ben sana. Kendini değil emme onları korudun. Kaçıp gittiler de canlarını kurtardılar." (VD, s. 272)

*Define'*de Seyit Ali'nin Ballıbaba Tekkesi'nde mezarın altını kazması ve bunun köy ahali tarafından anlaşılması üzerine başta köyün ileri gelenlerinden olan Muhtar ve Veli Hoca olmak üzere Seyit Ali'ye karşı tepkiler çığ gibi büyümüştür. Ahali bu olayın bir felakete sebep olacağına inanmıştır:

"'Ne?' dedi muhtar. Kötü kötü baktı. Tabakayı çıkarıp sigara sarmaya başladı.

'Kalkar da yatar o. Görürsünüz. Eğer evliya mezarını kazan onlarsa, iflah olmazlar, hiç yolu yok. Nabalınız boynuma olsun cezasını çekerler. Hem de fayızıyla. Ulla ne demek evliyanın mezarına kazma sallamak?' Birden öfkeleni, bağırmaya başladı.' Ulla din iman yok mu bu heriflerde? Allah korkusu da mı yok? Duyulmuş şey mi, dee bin yıllık evliyanın mezarını kazmak? Ulla bu köy yıkılmazsa iyi valla. Zelzele olup sallanmazsa, seller gelip götürmezse... Kıran çıkıp milleti kırmazsa...'" (D, s. 198)

Şu halde Apaydın romanlarına bakıldığında camilerin şehir ve köydeki görünümünün farklılık arz ettiği, köydekilerin pislik içinde olduğu şehirdekilerin ise bunun tam aksi bir görünüm çizdiği dikkati çeker. Köyde sefalet içinde duran bu yapılar genellikle yaşlılar tarafından kullanılır. Gençler ise onların gölgesinde dinlenir. Tekkeler ise insanlardan uzak yerde, menfaatleri doğrultusunda çalışan, sağaltma ve dilekleri kabul etme adına halkı sömüren kurumlar olarak

romanlara girer. Bu açıdan bir sembol olarak bakıldığında iki mekân da romanlarda olumsuz kimlikleriyle çizilmiştir, denilebilir.

SONUÇ

Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatı, içinde bulunduğu farklı sosyal, siyasal ve kültürel ortam içerisinde çeşitli akımlar ve düşüncelerle yoğrulmuş bir edebiyattır. Bu dönemde dikkati çeken yönelimlerden biri olan toplumcu-gerçekçiliğe mensup sanatçılardan biri de Talip Apaydın'dır.

Apaydın köyde yaşamış ve mesleği gereği Anadolu'nun çeşitli yerlerini dolaşmıştır. Bu açıdan özellikle romanlarında yaşadığı sosyokültürel çevreyi ve Anadolu'yu toplumcu gerçekçi bir bakış açısıyla yansıtmıştır. Bunun bir gereği olarak da İslam dini ve onun sosyal hayatla olan bağı romanlarda sıklıkla yer bulmuştur.

Bunlar çeşitli başlıklar halinde ele alındığında ilk dikkati çeken İmanî esaslara dair unsurların daha çok "problemlerden sonra Allah'a sığınma, teselli etmek ya da teselli bulmak için dine yönelme, Allah'tan korkma, Allah'ın mükâfat ya da ceza verme hususiyetleri, kötülük yapanların Allah tarafından bu dünyada bile cezasız kalmayacağı inancı, tabiattaki varlıkların hikmetlerini düşünerek Allah'a hayran olma, meleklere, kitaplara, peygamberlere, ahiret gününe inanma, başa gelen her türlü durumun Allah'tan geldiğine inanarak kader ve kazaya iman etme" şeklinde yer aldığı görülür. Bu noktada dinin akidevî boyutunu oluşturan bu unsurlara Apaydın tarafından sadece bir duygu olarak bakılmış, dinin sosyal hayatı düzenleyen, kurumsal yönü pasifize edilmeye çalışılmıştır.

Her dinde olduğu gibi İslam'da da bazı ibadet ritüelleri bulunmaktadır. Ancak yazarın ısrarla üzerinde durduğu husus namazdır. Bu formel ibadetin şekliyle ilgili olarak kahramanların içi boş bir şekilde sadece eğilip kalkma biçiminde ibadet ettikleri belirtilir. Bunu da Allah'ın kabul etmeyeceği vurgulanır. Bunun üzerine bir süre sonra kahramanın ibadet etmeyi bıraktığı gözlenir. Namaz kılan ve kıldıran insanların samimiyetsizlikleri, her türlü dine aykırı eylemi yaptıktan sonra ibadete yöneldikleri, çoğunun namaz kılmaya zorlandığı anlatılır. Nihayetinde de samimiyetsizlikle yapılacağına hiç yapılmamasının daha iyi olacağı mesajı verilir.

Gerçekliği yeniden kurgulayan ve anlatıya dönüştüren roman sanatı, toplumlardaki bazı değerleri sıradanlaştırarak onlara değer kaybettirme noktasında önemli bir argümandır. Türkiye örneği üzerinden hareket edildiğinde İslâm'ın gündelik hayat pratiklerine etki eden, onları düzenleyen, bu yolla belirgin bir toplumsal ilişki modeli içeren özellikleri dikkat çekmektedir. Giyim kuşamdan cinsel göreneklere, ekonomik konulardan bilim ve sanata, doğumdan ölüme, ticaretten vergi vermeye, evlilikten boşanmaya, cariyelik kurumundan vasiyet algısına kadar birçok konuda İslâm'ın kapsayıcı ve emredici normatif düzenlemelerinden söz etmek mümkündür. İslâm'ın sosyal hayatın hemen her sahasına bu kadar girmesi romancıların da eserlerinde çeşitli sosyal meselelere dinin esaslarıyla bakmalarını gündeme getirmiştir. Apaydın da aynı bakış açısıyla İslâm'ın sosyal hayat üzerindeki yargılarının olumsuzluğuna, halkın bunları yanlış kullandığına, özellikle dini temsiliyet konumundaki kişilerin bu prensipleri şahsi çıkarlarına alet ettiğini vurgular. Nihayetinde de dinin sosyal hayata karışmayan, inzivada kalmış boyutunu makbul saymış, olumlamıştır. Bu yolla denilebilir ki İslam dini sosyal hayatta bir habitus yaratma adına işlevselleştirilmiştir.

Uluslaşma sürecinde de bazı dinî semboller üzerindeki geleneksel anlamlar pasifize edilerek onlara yeni bağlamlar yüklenmeye çalışılmış, dine ait görüntüler modern kurumlarla kıyaslanarak toplum modern olana ikna edilmeye uğraşmıştır. Apaydın romanlarındaki simgesel söylemlerin başında imam ve hoca tipleri gelmektedir.

Din adamı merkezli toplumsal yapıyı daha seküler pratiklere haiz öğretmen veya aydın kişi merkezli bir yapıya dönüştürmek, övülen ve yerilen simgesel söylemlerle sağlanmaya çalışılmıştır.

Eğitilmiş kişiler kılık-kıyafet ve davranış yönüyle olumlanırken aslında özendirilen kimlikler olarak kurgulanmıştır. Bunun aksine hem kıyafetleri yönüyle hem de düşünsel dünyası itibarıyla geri kalmışlığı temsil ettiği düşünülen imam profili, yerilen söylemlerle sunulmaya çalışılmıştır. Eski ve yeni kurgusuyla aydın ve imam karşıtlığı üzerinden devletin daha doğrusu yeni rejimin istediği modern kıyafetler ve düşünme biçimleri (seküler) habitus içeriklerle vatandaşlara verilmeye çalışılmıştır. Bununla beraber sanatçının romanlarında “doğru” din adamının modellenmeye çalışıldığı, mevcut din adamlarının da gerek sunumları gerekse düşünce dünyalarıyla geride bırakılmak istenen değerlerin temsili durumuna getirildiği görülmektedir.

Bir medeniyetin sanatsal ve estetik kimliği olan mekânlardan din adına temsil niteliği taşıyan en önemli iki yer cami ve tekkedir. Talip Apaydın, romanlarında sıklıkla bu mekânları gerek temizlik yönüyle gerekse işlevlerini tam yapmamakla eleştirmiştir. Özellikle tekkelerin bazı kötü niyetli kişilerin elinde halkın cehaletini arttırdığı, camilerin çokluğu değil içinin dolu olmasının önemi yönünde alt mesajlar vermiştir.

Talip Apaydın’ın romanları İslam’a bakış yönüyle ele alındığında aslında temel meselenin bilimsel bilgi veya vahyî bilgiye dayalı yaşam tarzı seçimi olduğu görülür. Batılı değerleri topluma benimsetmek isteyen düşünce, sanayileşme ve teknolojik yeniliklerden Türk toplumunun yoksunluğunu bunu araştıran ideolojik bir söylemle aşmaya çalışmıştır. Bu bağlamda İslam dininin ontolojik olarak bilime karşı olduğu ve bilimsel/teknolojik geri kalmışlığın yegâne sebebinin din olduğu gibi söylemler üzerinden dönemin sosyo-politik, sosyo-kültürel atmosferi inşa edilmek istenilmiştir. Bu bağlamda edebiyatçıların kendilerine örnek aldıkları “Rus Toplumcu Gerçekliği”nin izleri romanlarda kendini gösterir.

İşte Apaydın’ın çıkış noktası da budur. İlerlemenin önünde bir engel olarak konumlandırılan dinin bilime karşı negatif tutumu onun romanlarında olumsuzlanarak anlatılma yoluna gidilmiştir. Talip Apaydın, bununla benzer olarak İslam’ın sosyal hayata bu kadar müdahale eden tavrını eleştirerek, onun kendi sınırına çekilmiş, pasifize olmuş biçimini olumlamıştır.

Sonuç olarak Türk edebiyatının toplumcu-gerçekçi yazarlarından olan Talip Apaydın’ın romanlarına İslam’a verdiği yer ve konum açısından bakıldığında sanatçının sıklıkla şahsi yorumlar kullandığı ve yeteri kadar objektif olamadığı belirtilebilir.

SUMMARY

Since the Karakhanids, Islam has been having an important role in Turkish society just as the other religions in the different societies. By considering this, it is remarkable that Islam which regulates the practices of daily life and affects on them, contains a significant relation model in itself, such as clothing, economy, science, arts, life and death , trade, taxes, marriage, divorce etc. The fact that Islam was so effective in almost every field of social life caused authors to look at various social issues in their works with the principles of religion. Also in the process of nationalization, the society was tried to be persuaded for modern era by deactivating traditional meanings on some religious symbols and trying to replace them with new contexts, and also by comparing images of religion with modern organizations .

In this context, when Republican period of Turkish literature is examined separately, it gives us an image of a literature which interacts with various movements and thoughts. In this period of modernism which is felt in almost every field, the novel was regarded as an instrument to transform society. And this instrument was especially used to regenerate and modernize religion perception. Therefore, the built-in religion order was picked apart, science-religion conflict was emphasized and all kinds of religious symbols left their place to western imagery. One of the movements in this era of many literary trends is socialist realism. Turkey's Anatolia has become the main occupation of the new state structure with the potential that it has in it, and it has created the

politics that it exhibits with the understanding for the people despite the public. And the artists who could not remain indifferent to this have also turned back to Anatolia.

The most noteworthy group that are trying to reflect the society as it is and with its problems is the village institute writers who know the village problems. Talip Apaydın, one of the socialist-realistic authors of our literature was acquainted with the social life as he grew up in the village and used to teach at a village institute. Especially in his novels, he tried to mirror the society by reflecting the various values of them.

The author is especially noteworthy about his attitude which is prioritizing the society. Due to his socialist-realistic line it is possible to see all kinds of values related to society in his novels that mention social life. In this respect, especially Turkish society, which is desired to be restructured especially during the Republican era, is seen in the artist's novels in the form of the desired present and the future. When Talip Apaydın's novels are examined with a view of Islam, it is seen that the main concern is the choice of lifestyle based on scientific knowledge or revelatory knowledge.

In this regard, the socio-political, socio-cultural atmosphere of the period was desired to be built on the discourse that Islamic religion is ontologically opposed to science and the only cause of scientific/technological backwardness is religion. In this context, the traces of the "Russian Socialist Realism", which writers exemplify for themselves, exemplify itself in novels.

This was the origin of Talip Apaydın, negative attitude of religion which is positioned as an obstacle in front of the progression has been phrased by him. Talip Apaydın, likewise, criticized the attitude of Islam interfering with social life, on the other hand, affirmed its limited form.

When these points are approached in various titles in Apaydın's novels, it is seen that components of the faith rudiments are more like this; refuge in Allah about problems, tending to religion for consolation, fear of Allah, the belief that Allah has the qualities of reward or punishment, the belief that those who do evil will not only be punished in this world but also after death by Allah, to admire God by thinking of the wisdom of the natural beings, to believe in angels, books, prophets and hereafter, to believe in "Kaza" and "Kader" (Simply explanation : Kaza: Realization of God's judgment, Kader: Fate, Destiny, Fortune) which passes from Allah.

There are some rituals of pray in Islam as it is in every religion. Prayer (namaz) is the point on which the author has insistently emphasized. With regard to this form of formal pray, it is stated that the heroes pray insincerely, just in the form of bowing and lifting. It is emphasized that Allah will not accept this. It is observed that after a while the hero has left the pray. Eventually, the author gives the message that it is better not to be done than to be done with insincerity.

It has been tried to transform the religious man-centered social structure into a teacher or intellectual person-centered structure with more secular practices and to be provided with praised and criticized symbolic discourses. Those people who are affirmed educated ones who are affectionately dressed and behaved are actually designed as encouraged identities. On the contrary, the imam profile, which is thought to represent the backwardness both in terms of clothes and intellectual world was tried to be presented with negative discourses. However, it seems that the artist's novels are trying to model "the right" man of religion.

Two of the most important places of representation in the name of religion are the mosque and the "tekke". Talip Apaydın frequently criticized these places in his novels in terms of cleaning and function. He expresses that some malicious people, especially those holding "tekke", have increased the ignorance of the people.

In light of this information, in terms of the place and position given to Islam in Talip Apaydın's novels, it can be stated that Talip Apaydın, a socialist-realist writer of Turkish literature, often uses personal interpretations and could not be as objective as he should be.

KAYNAKÇA

- ALTUNTAŞ, Halil-ŞAHİN, Muzaffer (2011). *Kur'an Meali*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- APAYDIN, Talip (1961). *Emmioğlu*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- APAYDIN, Talip (1981). *Vatan Dediler*. İstanbul: Yalçın Yay.
- APAYDIN, Talip (2000a). *Köylüler*. Ankara: T.C Kültür Bakanlığı Yay.
- APAYDIN, Talip (2000b). *Toz Duman İçinde*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yay.
- APAYDIN, Talip (2007a). *Ortakçılar*. İstanbul: Literatür Yay.
- APAYDIN, Talip (2007b). *Tütün Yorgunu*. İstanbul: Literatür Yay.
- APAYDIN, Talip (2008a). *Define*. İstanbul: Literatür Yay.
- APAYDIN, Talip (2008b). *Yarbükü*. İstanbul: Literatür Yay.
- APAYDIN, Talip (2008c). *Yoz Davar*. Ankara: Başak Basın Yay.
- APAYDIN, Talip (2013). *Sarı Traktör*. İstanbul: Literatür Yay.
- AŞIKOĞLU, Nevzat Yaşar (1998). "Toplum Hayatımızda Dinin Yeri ve Din Eğitiminin Önemi". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (2): 45-49.
- AYDIN, Ali Rıza (2009). "İnanma İhtiyacı ve Dini Ritüellerin Psikolojik Değeri". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* (3): 87-99.
- BİLMEN, Ömer Nasuhi (2003). *Büyük İslam İlmihali*. İstanbul: Kitaş Yay.
- BİNYAZAR, Adnan (Ağustos 1969). "Sanatçılarla Konuşmalar, Talip Apaydın'la". *Varlık Dergisi* (743): 11.
- BUZPINAR, Şerif Turan (2004). "Osmanlı Hilafeti Meselesi; Bir Literatür Denemesi". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* (1): 113-131.
- ÇAKIN, Kamil (2004). *Ahlak Üzerine Kırk Hadis ve Açıklaması*. Ankara: Motif Yay.
- DEURASEH, Nurdeen (Kasım 2003). "İslam Hukuku Alkollü İçkinin Tedavi Amaçlı Kullanılmasına Müsaade Etmiş midir?". çev. Abdullah Çolak., *Arab Law Quarterly* (3-4): 192-206.
- DURAL, Gökhan (2002). "Apaydın Talip". *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi* C. 1. Ankara: AKM Yay. 408.
- EL-MISRÎ, Abdus-semi (1977). "İslam'da Ticaret Adabı". (çev. Ramazan Şimşek). *El- Va'yu'l-İslâmî Dergisi* (150): 477-484.
- KÖKSAL, Ahmet (Nisan 1969). "Türkiye'nin Haritası Gecelere Göre Yapılmamış/ Talip Apaydın". *Papirüs Dergisi* (35): 70-76.
- KÖSE, Ali-AYTEN, Ali (2009). "Batıl İnançlar ve Davranışlar Üzerine Psikososyolojik Bir Analiz". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* (3): 49-51.
- ÖZBERK, Fevziye (2012). *Ortakçı'nın Oğlu Talip Apaydın*. Ankara: Kaynak Yay.
- ÖZDEMİR, Rifat (1994). "Osmanlı Devletinin Tarikat, Tekye ve Zaviyelere Karşı Takip Ettiği Siyaset". *OTAM1* (5): 259-310.
- RITZER, George (2013). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. çev. Irmak Ertuna Howison. Ankara: Deki Yayınları.
- TOPÇUOĞLU, Abdullah-Yasin Aktay (1999). *Postmodernizm ve İslam Küreselleşme ve Oryantalizm*. İstanbul: Vadi Yayınları.
- YAŞAROĞLU, M. Kamil (2006). "Namaz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* C. 32. İstanbul: İslam Araştırmaları Merkezi. 350-357.